

WORKING PAPERS

16

Viliam Páleník

Strieborná ekonomika ako možné exportné
zameranie slovenskej ekonomiky

Aktuálna situácia a potenciál

Edícia WORKING PAPERS prináša priebežné, čiastkové výsledky výskumných prác pracovníkov alebo tímov EÚ SAV riešených v rámci výskumných projektov, ktoré môžu byť obsahom aj ďalších publikácií.

AUTORI

h. doc. RNDr. Viliam Páleník, PhD.

RECENZENTI

Ing. Veronika Hvozdíková, PhD.

Ing. Marek Radvanský

Táto práca vznikla v rámci projektu VEGA č. 2/0082/09.

ABSTRAKT

Strieborná ekonomika ako možné exportné zameranie slovenskej ekonomiky – aktuálna situácia a potenciál.

Starnutie európskych obyvateľov je reálnou hrozbou pre verejné financie členských krajín, avšak ich rastúce potreby sú šancou pre niektoré podnikateľské subjekty resp. národné ekonomiky. Pod striebornou ekonomikou rozumieme adaptáciu ekonomiky na budúce potreby rastúceho počtu ľudí starších ako 50 rokov. Tento fenomén vytvára nové trhové príležitosti, ktoré nie sú citlivé na ekonomickú konjunktúru. Ako žiadúce sa ukázalo zamerať nadprahový podiel existujúceho slovenského exportu do EÚ 15 priamo aj nepriamo na uspokojovanie dopytu starších. Podľa simulačných ekonometrických scenárov by to pri 50 % špecializácii viedlo k zrýchleniu hospodárskeho rastu. V prvom desaťročí o 1,5 p. b. ročne. Pri takejto stratégii by slovenská ekonomika profitovala z exportu tovarov a služieb striebornej ekonomiky do krajín EÚ 15. Následne by bola pripravená čeliť vlastnému starnutiu, ktoré sa naplno prejaví po roku 2025.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: starnutie, strieborná ekonomika, EÚ 15, export SR, ekonometria, ekonomická konjunktúra, hospodársky rast, reálna konvergencia

ABSTRACT

Silver economy as possible export direction of Slovak economy – current situation and possibilities

Aging of European citizens is a real threat for public finances of member countries, but also the demand by aging population is an opportunity for some sectors or economies. Under the term silver economy we understand adaptation of the economy to future needs of growing population of those over 50 years. This phenomenon creates new market possibilities, which are not sensitive to economic crisis. It was reasonable to measure share of existing Slovak export into EU 15 directly or indirectly connected to fulfilling the demand of elderly. According to econometric simulations, 50 % specialization would lead to additional economic growth, 1.5 percent points in first decade. This strategy would make Slovak economy profit from export of silver economy goods and services into EU 15 countries. Consequently, Slovakia would be ready to face its own aging, which is to fully occur after year 2025.

KEYWORDS: aging, silver economy, EU 15, export of Slovakia, econometric modelling, economic crisis, economic growth, real convergence

JEL CLASSIFICATION: C53, F41, H55, J11, J14, O11

Za obsah a jazykovú úroveň zodpovedajú autori.

Technické spracovanie: Hajnalka Maršovská

Ekonomický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava, www.ekonom.sav.sk

KONTAKT: viliam.palenik@savba.sk, tel.: 02/52497053/140

© Ekonomický ústav SAV, Bratislava 2009

Obsah:

ÚVOD	4
1. OBNOVENÁ LISABONSKÁ STRATÉGIA	4
1.1 Kohézna politika a reálna konvergencia	7
1.2 Implikácie pre Slovensko	7
2. STARNUTIE EÚ	10
3. STRIEBORNÁ EKONOMIKA	12
3.1 Aspekty striebornej ekonomiky	14
<i>Zdravie a životný štýl</i>	14
<i>Bývanie a domáce prostredie</i>	15
<i>Práca a príjem</i>	15
<i>Turizmus a kultúra</i>	16
<i>Integrácia a komunikácia</i>	16
3.2 Potenciál dopytu striebornej ekonomiky	17
3.3 Potenciál exportu SR do striebornej ekonomiky EÚ 15	19
4. STARNUTIE AKO PROSTRIEDOK RASTU	22
ZÁVER	24
POUŽITÁ LITERATÚRA	25
PRÍLOHA 1: DEMOGRAFICKÁ PROGNÓZA	27
PRÍLOHA 2: EURÓPSKE DEMOGRAFICKÉ FÓRUM	32
PRÍLOHA 3: WORKABILITY INDEX	34
PRÍLOHA 4: SENIORWATCH	36
PRÍLOHA 5: VÝVOJ DOPYTU STRIEBORNEJ EKONOMIKY	39

Úvod¹

Starnutie európskych obyvateľov je hrozbou pre verejné financie členských krajín, avšak ich očakávané rastúce potreby sú šancou pre niektoré podnikateľské subjekty resp. národné ekonomiky. Cieľom tejto práce je v rámci dostupných dát a analýz diskutovať potenciál slovenskej ekonomiky v kontexte sociálnej kohézie uspokojovať rastúci dopyt starších obyvateľov EÚ 15.

1. OBNOVENÁ LISABONSKÁ STRATÉGIA

Hospodárska politika Európskej únie vychádza z princípov zakotvenými v zmluvách o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva a Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu, ktoré boli podpísané v Ríme 25. marca 1957 s nadobudli účinnosť 1. januára 1958. Od svojho vzniku síce prešli obe zmluvy viacerými úpravami, svojou hodnotovou orientáciou, princípmi a ustanovenými inštitúciami zostávajú základom pre vykonávanie hospodárskej politiky dnešnej Európskej únie. Už v Zmluve o založení európskeho spoločenstva uhlia a ocele z roku 1951 sa uvádza „hospodársky rast, rast zamestnanosti, zvyšovanie životnej úrovne“.

Keďže Európska únia je združenie samostatných štátov, treba jej hospodársku politiku chápať ako spojenie hospodárskej politiky vykonávanej jej inštitúciami a hospodárskych politík jej členských štátov (Okáli, I. a kol. 2004).

Dôležitým medzníkom pre súčasnú hospodársku politiku EÚ bolo Lisabonské zasadanie Európskej rady 23. a 24. marca 2000. Vtedajší európski lídri poverili EÚ stať sa do roku 2010 „najdynamickejším a najviac konkurencieschopným, na najnovších poznatkoch založeným hospodárstvom na svete, schopným udržateľného rozvoja, s viacerými a lepšími pracovnými príležitosťami a väčšou sociálnou kohéziou a rešpektom k životnému prostrediu“. Lisabonská stratégia vo svojej známej podobe bola sériou komplexných, ale navzájom súvisiacich reforiem. Riadila sa poznatkom, že konanie ktoréhokoľvek z členských štátov bude omnoho efektívnejšie, ak budú ostatné členské štáty konať rovnako.

Vo všeobecnosti sa uznáva, že vonkajšie udalosti od roku 2000 nepomáhali dosiahnuť tieto zámery, ale k spomaleniu pokroku jednoznačne prispela aj Európska únia a jej členské štáty, lebo sa s lisabonskou stratégiou väčšinou nezaoberali dost' dôrazne. Príčinou tohto slabého výsledku bol príliš náročný program, slabá koordinácia a sporné priority. Kľúčovým problémom však sú nedostatočne rozhodné politické kroky.

¹ Táto práca je prepracovanou verziou pracovného dokumentu, predneseného na seminári Ekonomického Ústavu SAV, ktorý sa konal 11. marca 2009 (Páleník, V., 2009), na ktorom zazneli podnetné názory a pripomienky za ktoré autor aj touto cestou ďakuje. Vychádza z téz z 27. novembra 2007, uvedených v (Páleník, V., 2008). Inšpirovaná bola niektorými námetmi obsiahnutými v stanoviskách Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru, na ktorého práci sa autor do určitej miery podieľa. Zároveň ďakuje členom tímu Ekonomického modelovania EÚ SAV za cenné výpočty, pripomienky a technickú pomoc. Napriek tomu tento predbežný pracovný dokument obsahuje len základné argumenty, ale aj mnohé otvorené otázky a metodické výzvy. Preto autor uvíta kritické pripomienky a komentáre čitateľov.

K polovici vytýčeného desaťročného procesu pristúpila Európska únie k vyhodnoteniu dovtedajšieho plnenia Lisabonskej stratégie a k jej obnoveniu. Základom k tomu bola správa pracovnej skupiny na vysokej úrovni pod vedením Wim Koka. Výstižne sa delila na tri kapitoly: (1)Prečo Lisabon? (2)Odblokovanie zablokovaného: uvoľnenie potenciálu (3)Uvedenie Lisabonu do chodu (Prijať výzvy, 2004).

Podľa všeobecne akceptovaných záverov tejto správy v roku 2004 bola lisabonská stratégia ešte naliehavejšia, lebo rast v porovnaní so Severnou Amerikou a Áziou zaostával a Európa sa musela vyrovnávať s kombináciou problémov nízkeho populačného rastu a starnutia. Stratený čas bolo treba dobehnúť lepšou implementáciou. Platí to naďalej.

Ak sa majú v tomto kontexte plniť lisabonské ciele rastu a zamestnanosti, potom musia všetci pre to niečo robiť. To znamená lepšie výsledky Európskych inštitúcií a členských štátov prostredníctvom väčšej politickej angažovanosti; rozsiahlejšiu a hlbšiu angažovanosť občanov Európy a poznanie, že zo spolupráce štátov Európy majú osoh všetci ich občania.

Pre úspech celku je potrebný každý prvok lisabonskej stratégie. Zlepšenie hospodárskeho rastu a zvýšenie zamestnanosti poskytujú prostriedky na udržanie sociálnej kohézie a životného prostredia. Podľa tejto správy *sociálna kohézia a udržateľnosť životného prostredia môžu prispievať k väčšiemu rastu a zamestnanosti*. Treba podčiarknuť, že môžu prispievať, nie že prispievajú (akosi automaticky a vždy). Toto je dôležité a do určitej miery aj spor-
né tvrdenie.

Časté sú názory, že sociálne kohézia a ochrana životného prostredia obmedzujú hospodársky rast. Z hľadiska svetovej ekonomiky to je tvrdenie, na ktoré sú rôzne názory. Nemusíme k tomu nevyhnutne zaujať jednoznačné stanovisko, lebo z pohľadu malých otvorených vyspelých ekonomík, ako je Slovenská, existuje niekoľko relevantných argumentov a aj príkladov. Ak ekonomika produkuje tovary a služby slúžiace sociálnej kohézii a ochrane životného prostredia, pravdepodobne tým limituje svoj hospodársky rast. Ak však vyváža takéto tovary a služby, svoj hospodársky rast jednoznačne podporuje aj keď pravdepodobne spomaľuje hospodársky rast exportných teritórií. Ak ide o malú ekonomiku, ktorá takéto produkty masívne vyváža, jej hospodársky rast to razantne posilní a vplyv na hospodársky rast veľkého exportného teritória je zanedbateľný či sporný.

Príkladov v oblasti ochrany životného prostredia je viac. Dánske kráľovstvo sa sústreďuje na produkciu environmentálnych technológií ktoré rôznymi formami vyváža, hlavne do krajín EÚ. Svoj hospodársky rast tým posilňuje. Švédsko je špičkovým producentom alternatívnych energetických zdrojov, hlavne tepelných čerpadiel. Ich vývozom pomáha riešiť environmentálnu záťaž energetickej produkcie EÚ a zároveň zvyšuje svoj hospodársky rast. Podobne možno charakterizovať špičkové fínske technológie bezodpadového plne mechanizovaného využitia dreva na energetické účely.

Analogických príkladov z oblasti sociálneho modelu je pomenej. Dánsky sociálny model flexicurity sa považuje za budúcnosť sociálneho modelu EÚ. Jeho vývozom Dánskemu Kráľovstvu vznikajú nepriame ekonomické efekty, ktoré je obtiažne uchopiť.

Podľa správy skupiny Wim Koka treba na zvýšenie životnej úrovne v Európe urýchliť rast zamestnanosti a produktivity pomocou celého radu reformných politík spolu s makroekonomickým rámcom, ktorý má čo najviac podporovať rast, dopyt a zamestnanosť. Väčší rast a zamestnanosť nezabezpečí žiadne izolované konanie. Je to skôr séria navzájom prepojených iniciatív a štrukturálnych zmien, ktoré súbežným zásahom uvoľnia nesporný potenciál Európskej únie. To si vyžaduje urýchlené konanie v piatich oblastiach politiky:

1. *Spoločnosť na báze poznatkov* – zvýšiť atraktivnosť Európy pre výskumných a vedeckých pracovníkov, urobiť z výskumu a vývoja najvyššiu prioritu a podporovať používanie IKT.
2. *Vnútrošný trh* – dokončiť vnútrošný trh pre voľný pohyb tovarov a kapitálu a neodkladne pracovať na vytvorení jednotného trhu služieb.
3. *Podnikateľská klíma* – znížiť celkové administratívne zaťaženie; zlepšiť kvalitu právnych predpisov; uľahčiť rýchly rozbeh nových podnikov; a vytvoriť prostredie, ktoré bude viac podporovať podniky.
4. *Trh práce* – rýchlo konať podľa odporúčaní európskej skupiny odborníkov na zamestnanosť; vypracovať stratégie celoživotného vzdelávania a aktívneho starnutia; a posilniť partnerstvá pre rast a zamestnanosť.
5. *Udržiateľnosť životného prostredia* – šíriť ekologické novinky a budovať si náskok v ekopriemysle; uskutočňovať politiky vedúce k dlhodobému a udržateľnému zlepšeniu produktivity pomocou ekologickej efektívnosti.

Jednotlivé členské štáty síce dosiahli pokrok v jednej či viacerých oblastiach priorít týchto politík, ale žiadnemu sa zatiaľ nepodarilo dôsledne sa presadiť na všetkých frontoch.

Úlohou každého členského štátu je *vypracovať vnútroštátne politiky* podporované príslušným celoeurópskym rámcom, ktoré sa zaoberajú konkrétnymi záležitosťami členských štátov, a potom koordinovanejšie a rozhodnejšie konať. Európska komisia musí byť pripravená podať jasnú a presnú správu o úspechu a neúspechu v každom členskom štáte. Politiky jednotlivých štátov a Európskej únie vrátane ich rozpočtov musia lepšie odrážať lisabonské priority.

V snahe zabezpečiť, aby členské štáty prevzali svoju zodpovednosť je potrebné nové zameranie v troch oblastiach: väčšia koherencia a konzistencia medzi politikami a účastníkmi, zlepšenie procesu plnenia zapojením národných parlamentov a sociálnych partnerov a jasnejšia komunikácia o zámeroch a dosiahnutých výsledkoch.

Pracovná skupina na vysokej úrovni navyše navrhla, aby:

- *Európska rada* prevzala hlavnú úlohu v presadzovaní lisabonskej stratégie;
- *členské štáty* vypracovali vnútroštátne programy, ktorými sa zaviazu k jej plneniu a zapoja občanov a všetky zainteresované strany do procesu;
- *Európska komisia* kontrolovala, oznamovala a uľahčovala dosiahnutý pokrok a podporovala ho svojimi politikami a opatreniami;
- *Európsky parlament* hral aktívnu úlohu v monitorovaní plnenia;
- *európski sociálni partneri* museli prevziať zodpovednosť a aktívne sa zúčastňovať implementácie lisabonskej stratégie.

Na základe poučenia z päťročného vykonávania lisabonskej stratégie rozhodla Európska rada v marci 2005 o jej základnom obnovení. Vo veľkej časti súhlasila so závermi správy Wim Koka a konkrétne súhlasila s tým, aby sa prostredníctvom zintenzívnenia mobilizácie všetkých vhodných vnútroštátnych zdrojov a zdrojov Spoločenstva priority preorientovali na zamestnanosť a rast v súlade so stratégiou *trvalo udržateľného rozvoja*. Súhlasila aj s novým cyklom riadenia založeným na partnerstve a zodpovednosti (Európska rada 2006).

Aktuálna hospodárska politika Európskej únie sa nesie v znamení obnovenej Lisabonskej stratégie a v praxi sa realizuje systémom rôznych dokumentov a usmernení:

- integrované usmernenia,
- národné reformné programy,
- špecifikácia úloh Komisie,
- monitorovanie národných programov Komisiou,
- národné špecifické doporučenia.

1.1 Kohézna politika a reálna konvergencia

V Európskej únii môžu krajiny s nižšou hospodárskou úrovňou profitovať zo spoločného vyspelého hospodárskeho priestoru, čo platí aj naopak. Intenzita tohto vplyvu v mnohom závisí od konkrétnych okolností, ale aj cieľavedomej politiky konkrétnej krajiny. Výsledne to vedie k reálnej konvergencii krajín EÚ. Platí to aj v prípade Slovenska. Podporovanie týchto, ale aj ďalších špecifických procesov plní kohézna politika, ktorá sa dominantne realizuje na úrovni regiónov.

Prikladom procesov reálnej konvergenzie sú predchádzajúce rozšírenia o menej rozvinuté krajiny. Plný úspech z nich zaznamenalo Írsko, citelné zlepšenie dosiahlo ešte Španielsko, no Portugalsko s Gréckom sa k úrovni vyspelých krajín EÚ priblížili len málo. A to aj napriek takej rozsiahlej podpore zo zdrojov EÚ, aká sa krajinám, ktoré vstupovali po roku 2004 nedostane.

V prípade Slovenska sa natíska sa otázka, ako využiť prostriedky európskej kohéznej politiky ako aj nástroje vlastnej hospodárskej politiky na urýchlenie reálnej konvergenzie?

1.2 Implikácie pre Slovensko

Je žiadúce aby Slovensko v rámci EÚ zvolilo stratégiu svojho hospodárskeho rastu, ktorou by sa prakticky hlásilo k obnovenej lisabonskej stratégii a zároveň urýchlilo svoju reálnu konvergenciu. Inšpiráciu pri tom možno hľadať v týchto dvoch myšlienkach:

„Cieľom lisabonskej stratégie je pozdvihnúť rast a zamestnanosť Európy a zasadiť európsky záväzok voči sociálnej kohézii a životnému prostrediu do centra procesu rastu – aby bol prostriedkom rastu, a nie jeho pohľadávkou.“ (Wim Kok a kol. 2004)

„Ani ekonomická teória, ani politická prax neobjavili ľahko formulovaný a praktický návod na zrýchlenie procesu dobiehania. Doterajšia skúsenosť ukázala, že predchádzajúce zázraky rastu vždy dostali do vienka špecifické faktory národných ekonomík, rozvážnu a predvídavú hospodársku politiku, osobitú geografickú polohu, a neraz aj šťastnú súhru okolností v osobitom historickom kontexte. Rastový zázrak sa dá *ex post* vysvetliť, ale nemožno ho spolu s jeho faktormi v budúcnosti reprodukovať; nový úspešný príbeh možno načrtnúť s využitím poznatkov z predchádzajúcich, vždy však musí obsahovať unikátne a inovatívne prvky. Je zrejmé, že potenciál na dobiehanie a ekonomickú konvergenciu v Európe existuje a je úlohou imaginárnych a tvorivých politikov tranzitívnych ekonomík nájsť kľúč k úspechu.“ (Európska komisia, 2000)

Ak by sme mohli diskutovať tieto dve myšlienky v podmienkach Slovenska, môžeme ich pre zjednodušenie rozdeliť do ôsmich podmienok, ktoré treba splniť naraz:

- 1) zo sociálnej kohézie a ochrany životného prostredia spraviť prostriedok rastu,
- 2) nájsť praktický návod na zrýchlenie procesu dobiehania,
- 3) využiť špecifické faktory našej národnej ekonomiky,
- 4) realizovať rozvážnu a predvídavú hospodársku politiku,
- 5) využiť osobitú geografickú polohu,
- 6) identifikovať šťastnú súhru okolností v osobitom historickom kontexte,
- 7) využiť existujúce poznatky a skúsenosti, avšak s unikátnymi a inovatívnymi prvkami,
- 8) prostredníctvom imaginárnych a tvorivých politikov nájsť kľúč k úspechu.

Pri praktickom formulovaní hospodárskej vízie a stratégie a spomínajú rôzne návrhy:

- sústrediť sily na vytýčené *strategické výrobné odvetvia*. Praktické problémy bývajú pri zostavovaní ich zoznamu, čo končíeva dlhým zoznamom bez sústredenia síl, takáto stratégia formálne spĺňa každú z uvedených podmienok, ale z praktických skúseností vieme že ich nespĺňa,
- podporiť odvetvia, ktoré majú *nadpriemernú dynamiku* a životaschopnosť, doneďávna to u nás bol automobilový priemysel. Takáto stratégia má svoje úskalía a nespĺňa napríklad podmienku 7) o unikátnosti (automobilový priemysel je v mnohých krajinách),
- zamerať sa na identifikované výborné prírodné predpoklady pre *cestovný ruch* – známa téza, ktorú sa dlhodobo nedarí realizovať, pravdepodobne nespĺňa 3) špecifický faktor, ktorý nie je dostatočne identifikovaný (možno malá ochota slúžiť turistom),
- *envirotechnológie* a alternatívne zdroje energie – nespĺňa napr. 7) podmienku unikátnosti (Dánsko, Švédsko, Fínsko).

Vážnym problémom Európskej únie je starnutie jej populácie spôsobené vojnovým a povojnovým populačným vývojom, ktorý je v posledných desaťročiach posilnený poklesom

pôrodnosti a predlžovaním veku dožitia. Vytvára to nepriaznivý tlak na verejné financie (dôchodkové zabezpečenie, zdravotná starostlivosť). Starnutie sa stáva najdôležitejšou témou sociálnej kohézie. Podľa vžitej predstavy to je problém EU 15. Nie je to tak. Od roku 1989 tranzitívne ekonomiky zaznamenali dramatický prepád pôrodnosti, ktorej implikácie na starnutie populácie, so všetkými tomu vlastnými dôsledkami, sa podceňujú. Na Slovensku to je navyše kombinované s vysokou pôrodnosťou sedemdesiatych a osemdesiatych rokov.²

Starnutie obyvateľstva je sociálnou a ekonomickou hrozbou, ktorá vo všeobecnosti obmedzuje hospodársky rast. Môže byť starnutie príkladom časti sociálnej kohézie ktorá spĺňa podmienku *zo starnutia spraviť prostriedok rastu?*

² Význam starnutia pre hospodársky vývoj Slovenska všeobecne je diskutovaný v širokých súvislostiach (Staněk, P., 2008a, 2008b) zo sociálneho hľadiska (Podolák, P., 2001), (Kostolanský, R., 2002), z hľadiska starnutia a hospodárskej politiky (Hvozdíková, V., 2008a, 2008b.). Z pohľadu zdravotného systému je v práci (Kvetan, V. – Páleník, V., 2005), (Kvetan, V. – Páleník, V. – Mlýnek, M. – Radvanský, M., 2007), z pohľadu dôchodkového systému v práci (Kvetan, V. – Radvanský, M., 2008b).

2. STARNUTIE EÚ

Poznanie budúceho vývoja vekového zloženia obyvateľstva je zásadnou demografickou informáciou, ktorá má dopad na rôzne stránky spoločenského vývoja, ako je ekonomika, sociálna oblasť, zamestnanosť, školstvo, zdravotníctvo či bytová výstavba.

Európa v súčasnosti čelí neobvyklým demografickým zmenám. V roku 2003 bol prirodzený prírastok obyvateľstva iba 0,04 %, nové členské štáty, s výnimkou Cypru a Malty, tiež zaznamenali pokles obyvateľstva. V mnohých krajinách sa na zaistenie rastu obyvateľstva stala nevyhnutnou imigrácia. Miera pôrodnosti sa nachádza pod hranicou potrebnou na obnovenie stavu populácie (okolo 2,1) a v mnohých členských štátoch dokonca klesla pod 1,5.

Európania by chceli mať viac detí, avšak odrádza ich od toho celý rad problémov, ktoré limitujú ich slobodnú voľbu, jedným z ktorých sú ťažkosti s nájdením bývania. Dôvodom je tiež fakt, že rodiny – štruktúra ktorých je síce rôzna, no ktoré predstavuje hlavnú časť európskej spoločnosti – nenachádzajú prostredie, ktoré by považovali za vhodné pre výchovu detí. Na zvrátenie tohto demografického poklesu v Európe sú potrebné politiky, ktoré umožnia ľuďom zosúladiť ich rodinný život s prácou. Európska Únia preto potrebuje zistiť viac o rodinách v rôznych členských štátoch, najmä čo sa týka zamestnanosti a príjmov, možností bývania, sociálnych benefítov a starostlivosti o starých.

Podľa prognózy Eurostatu sa celkový počet obyvateľov Európskej únie do roku 2050 zníži zo 459,5 (2004) na 449,8 milióna, pričom dôjde k prirodzenému úbytku obyvateľstva vo výške 48,3 milióna. Ten však bude do veľkej miery vykrytý prílivom imigrantov, pričom čistá imigrácia sa odhaduje na 39,7 milióna.³

Obyvateľstvo EU vzrastie do roku 2025 len nepatrne, vďaka imigrácii a potom poklesne: 458 mil. v roku 2005, 469,5 mil. v roku 2025 (+ 2 %) a 468,7 mil. v roku 2030. V druhej polovici 90-tych rokov zaznamenalo pokles obyvateľstva 55 z 211 regiónov krajín EÚ 15. Kvôli prirodzenému prírastku a čistej emigrácii k nemu dochádza aj v nových členských štátoch (35 z 55 regiónov).

Správa z skupiny na vysokej úrovni (High Level Group), ktorej predsedal Wim Kok, zdôraznila význam demografickej výzvy pre Lisabonskú stratégiu: starnutie by mohlo spôsobiť, že ročný prírastok HNP v Európe by poklesol z dnešných 2 – 2,25 % na 1,25 % v roku 2040. Preto je potrebné, aby bola lisabonská agenda pevne implementovaná najmä v politikách, ktoré sa sústreďujú na zamestnávanie ľudí – zvlášť určitých skupín obyvateľstva ako sú ženy a rovnako mladší i starší ľudia – na inovácie a zvýšenie produktivity. Rovnako je nevyhnutné pokračovať v modernizácii systémov sociálnej ochrany, obzvlášť dôchodkov, zaistiť ich sociálnu a ekonomickú udržateľnosť a umožniť im prispôbiť sa efektom starnutia obyvateľstva.

³ Verzia pre tlač „Starneme čo s tým?“, 3. 11. 2006. <http://www.euractiv.sk/verzia-pre-tlac/clanok/starneme-co-s-tym>.

Tieto demografické zmeny sú výsledkom troch hlavných trendov:

1. *Neustále zvyšovanie dĺžky života* ako výsledok pokroku v zdravotnej starostlivosti a kvalite života v Európe: priemerná dĺžka života stále rastie. Tento trend by mal pokračovať, pričom sa predpokladá rozdiel medzi priemernou dĺžkou života žien a mužov. Nebude vôbec nezvyčajné vidieť 4 generácie v tej istej rodine, avšak jednotliví členovia nebudú žiť navzájom tak blízko ako v minulosti.

2. Neustály nárast počtu pracujúcich *nad 60 rokov*, ktorý sa zastaví až okolo roku 2030, keď zostarne tzv. "baby-boom" generácia.⁴

3. *Nízka miera pôrodnosti*. "Baby-boom" generácia mala menej detí ako predchádzajúce generácie, a to v dôsledku mnohých faktorov: ťažkosti s hľadaním práce, náklady na bývanie, vyšší vek rodičov pri narodení ich prvého dieťaťa, odlišný pracovný a rodinný život. Takmer všade sa miera plodnosti nachádza pod reprodukčnou hranicou. V niektorých krajinách západnej a južnej Európy je to menej ako 1,3.

Štruktúra spoločnosti sa tiež radikálne mení. Je oveľa viac "starších pracujúcich" (55 – 64), ľudí vo vyššom veku (65 – 79) ako aj veľmi starých ľudí (80+), menej detí, mladých ľudí a dospelých v produktívnom veku. Politiky na európskej aj národnej úrovni musia vziať tieto demografické zmeny do úvahy. V rastúcom počte členských štátov sa prispôsobenie sa týmto trendom už stalo politickou prioritou. S cieľom kompenzovať predpokladaný pokles obyvateľstva v produktívnom veku presadzuje EÚ väčšiu participáciu, týkajúcu sa zamestnanosti najmä žien a starších ľudí, podnecuje investovanie do ľudských zdrojov a vyššiu produktivitu prostredníctvom ekonomických reforiem, výskumu a inovácii. Je potrebné vyvíjať väčšie snahy pri integrácii mladých ľudí a trhu práce.⁵

Prognózy ukazujú,⁶ že počet ľudí vo veku 25 – 39 rokov sa začne znižovať a tento proces prudko zosilnie po roku 2010 (pokles o 15,6 % v rozpätí rokov 2010 a 2030). Po roku 2010 sa rovnako zníži aj pomer ľudí vo veku 40 – 54 rokov. Pomer ľudí starších ako 55 rokov sa do roku 2010 zvýši o 9,5 %, v rokoch 2010 – 2030 o ďalších 15,3 % a následne začne prudko klesať. Počet seniorov vo veku 65 – 79 sa v rokoch 2010 – 2030 prudko zvýši (nárast o 37,3 %). Očakáva sa, že podiel Európanov starších ako 80 rokov sa do roku 2050 strojnásobí a počet Európanov vo veku 60 – 79 rokov bude predstavovať jednu štvrtinu celkovej populácie EÚ.

Počet ľudí vo veku 50+ sa podľa prognóz zvýši do roku 2050 až o 36,9 %, pričom sa prudko zvýši v rokoch 2010 – 2030 a následne sa tento rast spomalí.

Slovensko sa podľa prognóz Eurostatu nemôže spoliehať na neutralizáciu prirodzeného úbytku obyvateľstva imigráciou, ako iné krajiny EÚ. Zaradilo sa medzi regresívny typ populácie. Zo šiestich najľudnatejších štátov Únie sa len v Spojenom kráľovstve a vo Francúzsku zvýši počet obyvateľov v rokoch 2005 až 2050 (vo Veľkej Británii odhadom o 8 % a vo Francúzsku o 9,6 %). V ďalších krajinách je klesajúca pôrodnosť vyrovnávaná prisťahovalectvom (Nemecko, Taliansko, Španielsko). Za väčšinu otázok v rámci demografickej diskusie sú zodpovedné členské štáty, ale týkajú sa EÚ ako celku.⁷

⁴ Ide o silne populačné ročníky narodené v rokoch 1946 – 1964.

⁵ Vid' COM(2005) 94.

⁶ Bližšie vid' Príloha 1 – demografická prognóza.

⁷ Bližšie vid' Príloha 2 – Európske demografické fórum.

3. STRIEBORNÁ EKONOMIKA

Všetci starí lidé mají jednu věc společnou: v porovnání se situací před 30 lety, jsou dnes zdravší, mentálně více agilní, sebaistější a lépe informovaní. V Nemecku dosahuje pomer 65-ročných ľudí, ktorých každodenné aktivity sú ovplyvnené sotva nejakými obmedzeniami, až 80 %. A hoci chudoba medzi starými ľuďmi stále zostáva dôležitou otázkou, 80 % starých ľudí je v zásade bohatých.⁸

U staršej generácie rastie ochota spotrebovať. Kúpna sila ľudí vo veku 60+ sa neustále zvyšuje. A vďaka ich ekonomickému správaniu, starší ľudia významne prispievajú k udržateľnej revitalizácii ekonomiky. Európska komisia vyhlásila, že za predpokladu, že súčasný trend bude pokračovať, starší občania budú zdravší, aktívnejší a ich finančná situácia bude lepšia:

- čoraz viac ľudí bude na plnej penzii a budú mať vyššie úspory ako ich predkovia a ich deti,
- v rámci EU ľudia patriaci do vekovej skupiny 50+ vlastnia 75 % akcií na burzách, 65 % súkromných úspor, 60 % domov, 50 % osobných áut a dokonca až 80 % luxusných áut,
- len 8 % z nich chce odložiť svoje peniaze pre deti, 55 % chce minúť svoje úspory pre seba a rôzne aktivity vo voľnom čase.⁹

Ľudia si požičiavajú peniaze približne do veku 45, šetria vo veku 45 – 65 (povestná finančná rezerva) a následne, keď dosiahnu vek 65 rokov, opäť začnú míňať. Čoraz viac bánk a finančných inštitúcií odpovedá na toto správanie. Rozšírením ich služieb, napr. špeciálna priehradka pre seniorov, zjednodušením používania internetu a stimulovaním jeho využívania staršími, vytváraním špeciálnych účtov pre celoživotné vzdelávanie, poskytovaním investičných možností v opatrovateľských spoločnostiach a pod.¹⁰

Ako výsledok iniciatívy vlády Severného Porýnia – Vestfálska bola usporiadaná *prvá konferencia* na tému „*Strieborná ekonomika v Európe*“, ¹¹ Na konferencii bola zdôraznená potreba zakotviť striebornú ekonomiku do politík na národnej aj európskej úrovni a začleniť ju do Lisabonskej stratégie a 7. Rámcového programu Európskej komisie. Sprevedzaná bola ukázkami a oceneniami za najlepšie praktické príklady, ktoré demonštrovali, ako Európa využila výzvy a možnosti starnutia spoločnosti. Prediskutované boli aj nové koncepty a prístupy pre stimulovanie tohto vývoja. Okrem toho, 10 európskych regiónov (Severné Porýnie – Vestfálsko,

⁸ Speech by Dr. Christof Eichert Head of Department of the Ministry for Generations, Family, Women and Integration of North Rhine-Westphalia on "Silver Economy in Europe - network of the Regions SEN@ER" at the 3rd European Silver Economy Conference, 15 November 2007, Exhibition Centre of Seville, Andalusia. p. 11

⁹ Presentation „Ageing Society - New Opportunities?“ by Peter van Leeuwen at the 2nd European Silver Economy Conference, Maastricht, 30. 11. 2006.

¹⁰ Conference results brochure „Today's youth, tomorrow's senior citizens“ from the 2nd European Silver Economy Conference.

¹¹ Konferencia prilákala viac ako 600 účastníkov z celej Európy. Bola zahájená 17. februára 2005 a kvôli obrovskému záujmu sa konala v budove bývalého Nemeckého Parlamentu (Bundestag) v Bonne. Očakávania organizátorov boli vysoko prekonané.

Andalúzia, Burgenland, Extremadura, Gelderland, Limburg, Stredný Východ Írska, Stredný Región Írska, Škótsko a západo-stredné grófstva Anglicka) oznámili založenie a vznik tzv. „*Silver Economy Network of European Regions (SEN@ER)*”.¹²

SEN@ER predstavuje spoločnú iniciatívu európskych regiónov, ktorú iniciovala oblasť Severné Porýnie – Vestfálsko (Nemecko). Táto iniciatíva nepovažuje starnutie našej spoločnosti za hrozbu, ale skôr za výzvu a príležitosť pre regionálny hospodársky rast a zlepšenie konkurencieschopnosti v Európe. Na dosiahnutie týchto cieľov bola zriadená SEN@ER ako celoeurópska sieť regiónov na podporu vývoja a marketingu inovatívnych produktov a služieb zameraných na tento nový trhovú segment, čo prispieva k regionálnemu rozvoju a vytváraniu nových pracovných príležitostí. Špecifickým účelom tejto siete je zabezpečiť spoluprácu vo veciach týkajúcich sa Striebornej ekonomiky a dosiahnuť v zainteresovaných regiónoch tieto ciele:

- zlepšiť kvalitu života starnúcej populácie,
- stimulovať aktivity týkajúce sa produktov a služieb pre lepšiu kvalitu života vo vysokom veku za cieľom väčšieho hospodárskeho rastu a rastu zamestnanosti,
- upevniť a rozšíriť bázu poznatkov, ktorá je v súčasnosti v tejto súvislosti dostupná,
- podporovať inkorporáciu a kohéziu európskych regiónov.¹³

Medzi najdôležitejšie oblasti činnosti patria spomedzi mnohých: nezávislý život (bývanie, architektúra, nové masovokomunikačné a telekomunikačné prostriedky), turizmus, šport, kultúra, služby „priamo do domu“ a nakupovanie, zdravie, finančné služby atď. Ciele spolupráce európskych regiónov v rámci SEN@ER sú predovšetkým:

- vytvorenie celoeurópskeho vedomia ekonomických príležitostí, ktoré so sebou prináša starnutie obyvateľstva,
- posilnenie konkurencieschopnosti zúčastnených regiónov, a to výmenou skúseností, ktoré súvisia so Striebornou ekonomikou, a informovaním o inovatívnych prístupoch v najdôležitejších oblastiach činnosti a výskumu, ktoré majú pre striebornú ekonomiku význam.¹⁴

V poradí *druhá Európska konferencia Striebornej ekonomiky*¹⁵ sa konala v Kerkrade a Maastrichte (Holandsko) 29. a 30. novembra 2006 pod záštitou provincie Limburg ako partnerského regiónu SEN@ER. Jadrom programu bolo 5 hlavných tém, ktoré pokrývajú všetky prístupy a aspekty Striebornej ekonomiky:

- zdravie a životný štýl,
- bývanie a domáce prostredie,
- práca a príjem,
- turizmus a kultúra,
- integrácia a komunikácia.

¹² http://www.silvereconomy-europe.org/events/2005/conference_en.htm.

¹³ Memorandum of Understanding Bonn Declaration for the Silver Economy - Silver Economy as an opportunity for quality of life, economic growth and competitiveness in Europe Adopted at the 1st “Silver Economy in Europe” Conference on 17. 2. 2005, Bonn.

¹⁴ SEN@ER Agreement, Bonn 17. 2. 2005.

¹⁵ <http://www.silvereconomy2006.nl/>

Tretia konferencia Striebornej ekonomiky sa konala 15. a 16. novembra 2007 v Seville v Španielsku. V nadväznosti na predchádzajúce SEN@ER konferencie v Bonne a Maastrichte, zámerom bolo podnietiť podniky a inštitúcie spolupracovať na vytváraní a implementovaní nových produktov a služieb pre seniorov. Podobne ako predchádzajúca, aj táto sa sústredila na 4 kľúčové oblasti:

- Nové technológie a nezávislosť.
- Turizmus a kultúra.
- Stravovanie.
- Finančné služby.

Celé stretnutie, podporené v súčasnosti už 17 európskymi regiónmi, slúžilo ako medzinárodné fórum pre diskusie, výmenu nápadov a inšpirácie v oblasti striebornej ekonomiky s cieľom zlepšiť kvalitu života a nezávislosť „striebornej generácie“ a chopiť sa príležitostí pre hospodársky rast, zamestnanosť a regionálnu konkurencieschopnosť.¹⁶

Najnovšie programy na podporu striebornej ekonomiky financované z prostriedkov EU stoja viac ako 1 miliardu eur.¹⁷

*Strieborná ekonomika (Silver Economy) je adaptácia ekonomiky na budúce potreby rastúceho počtu starších¹⁸ ľudí. Tento fenomén vytvára nové trhové príležitosti.*¹⁹

3.1 Aspekty striebornej ekonomiky

Zdravie a životný štýl

Peniaze vynaložené na vitalitu starnúcej populácie sú investíciou, nie výdavkom. V Európe sú kardiovaskulárne ochorenia príčinou až polovice úmrtí: 1,9 mil. V ekonomických číslach to znamená 10 bil. eur vynaložených na liečebné náklady a 64 bil. eur na absencie v práci. Rakovina každoročne postihuje milióny Európanov. Z veľkého množstva výdavkov na zdravotnú starostlivosť pripadá na rakovinou postihnutých pacientov 5 – 7 %, pričom nakoniec zomiera približne 1,7 mil. ľudí. Často prehliadanou, avšak závažnou chorobou je aj depresia. Približne 25 mil. Európanov trpí na depresiu. Dôsledkom je 58 000 samovrážd a náklady vo výške 118 bil. eur. A hoci podľa EK sa prevencia vráti sedemnásobne, opatrenia sú neustále vnímané skôr ako výdavky a nie ako investície.

Súčasná technológia ponúka zaujímavé riešenia s cieľom zareagovať včas, obmedziť negatívne dôsledky starnutia na minimum a zlepšiť budúcu kvalitu života. Ľudia s chronickými ochoreniami môžu byť monitorovaní cez internet s potrebným príslušenstvom: krvný tlak, tep srdca, pulmonárne funkcie, cukor v krvi a pod. Takéto technológie tiež umožňujú

¹⁶ <http://www.silvereconomy-europe.org/events/2007/index.html>

¹⁷ Presentation „Silver Economy - The Way Forward!“ by Lambert van Nistelrooij at the 3rd Silver Economy Conference in Seville, 15. 11. 2007.

¹⁸ Pod staršími ľuďmi rozumieme obyvateľov vo vekovej skupine 50 rokov a viac(50+). Táto hranica nie je zatiaľ jednoznačne ustálená, často sa požíva aj 55+, prípadne aj vyššie hranice.

¹⁹ Podľa Deutsche Welle: Discovering the Silver Economy. 2. 3. 2005 (www.dw-world.de).

pacientom opustiť nemocnicu alebo liečebné zariadenie oveľa rýchlejšie. Doktori, sestry a farmaceuti spracovávajú informácie a sú k dispozícii kedykoľvek je to potrebné. Dobre zaznamenaná a analyzovaná informácia od zákazníka môže byť základom budúcej zdravotnej politiky a lepšej starostlivosti. Táto technológia však nesmie byť náročná pre používateľa na obsluhu. Ľudia musia byť schopní komunikovať cez dobre známu obrazovku, zariadenie musí fungovať bez ťažkostí a s jednoduchým ovládaním. Výzvou je teda návrh zariadenia, ktorý je používateľovi „ušíty na mieru“. Starnutie obyvateľstva v oblasti zdravotnej starostlivosti je výzvou aj pre kúpeľné zariadenia, ktoré ponúkajú zaujímavú kombináciu prevencie, rekreácie a liečenia a mohli by sa stať impulzom pre ekonomiku ako možné zdroje zdravotného turizmu.

Bývanie a domáce prostredie

Súčasní seniori chcú žiť nezávisle a starať sa sami o seba tak dlho ako je to len možné. V tom im môžu pomôcť technológie, ktoré umožňujú ovládanie domácich zariadení stlačením tlačidla napr. z kresla. Nemocnice a lekári môžu pristupovať k pacientom virtuálne. Netreba však zabudnúť na fakt, že seniori potrebujú kontakt s ľuďmi ako každý iný. A, na konci svojho uponáhľaného pracovného života, sa chcú vo svojom voľnom čase venovať rôznym zábavným veciam. Na tento podnet vznikol v Spojených štátoch amerických projekt „Sun City“. Toto „Slnečné mesto“ existuje už 47 rokov a žije v ňom 40 tis. ľudí, pričom všetci sú starší ako 55 rokov a 136 z nich má viac ako 100 rokov. V začiatkoch to bolo skôr miesto kde si zahrať golf a v súčasnosti predstavuje rozsiahlu komunitu vybavenú obchodmi, reštauráciami, kostolmi, kúpaliskami, knižnicami a dielňami, kde sa možno venovať rôznym záľubám. A hoci kritici o ňom hovoria s opovrhnutím skôr ako o „rezervácii pre seniorov“, nemenovaná realitná spoločnosť je presvedčená, že napr. holandskí seniori by sa tiež cítili v takom prostredí ako doma. Spoločnosť sa inšpirovala známym Sun City a už má návrhy pre takéto mestečko s 1000 až 2000 bytmi.

Práca a príjem

Počet pracujúcich vo vekovej skupine 60+ sa za posledné desaťročie zvýšil o 60 % na 1,6 mil. Rast bol najväčší u vekovej skupiny 55 – 59, pričom tu sa pracovná participácia zvýšila zo 40 na 55 %. Počet ľudí vo vekovej skupine 65+ sa za posledných 10 rokov zvýšil len nepatrne. Pracujúci patriaci do tejto skupiny sú relatívne často nezávislí a až 63 % z nich sú podnikatelia, oproti 17 % vo vekovej skupine 50 – 64. V roku 2006 bolo 22 zo 100 zamestnancov starších ako 65. Očakáva sa, že tento počet sa bude pomaly zvyšovať do roku 2010 a následne dôjde k akcelerácii, dôsledkom ktorej bude okolo roku 2040 takmer dvojnásobný počet pracujúcich vo veku 65+ (43 %).²⁰

²⁰ Conference results brochure „Today’s youth, tomorrow’s senior citizens” from the 2nd European Silver Economy Conference.

Fínsko sa aktívne zaoberá problematikou starnúcej populácie už viac ako 20 rokov. Vláda vytvorila praktické politiky, ktoré zohľadňujú tento sociálny fenomén. Ich hlavný princíp spočíva v tom, že ľudia by mali chcieť a mali by byť schopní pracovať dlhšie počas svojho života.²¹

Ďalším aspektom starnutia populácie, ktorý môže pozitívne vplývať na trh práce je fakt, že záujem ľudí vo veku 45+ o svoje vlastné podnikanie a investície sa neustále zvyšuje. Počet nových, malých firiem narastá a čoraz viac seniorov využíva kombináciu zdrojov peňazí: plat, príjem z vlastníctva, úspory a penzia. Štatistiky hovoria, že 17 % ľudí vo veku 50 – 64 a až 63 % ľudí 65+ má svoj vlastné podnikanie. V súvislosti s týmto vývojom narastá potreba finančných a administratívnych produktov a to znamená ďalšie príležitosti pre inštitúcie v bankovom aj v iných sektoroch hospodárstva.

Turizmus a kultúra

Približne 80 % ľudí vo veku 50+ chodí na dovolenku trikrát ročne. Prieskumy tiež hovoria, že až 88 % európskych turistov uprednostňuje európske destinácie. Zaujímajú sa o nové miesta, nové spôsoby cestovania a sú ochotní za dobrý produkt zaplatiť. Majú nadbytok voľného času, čo z nich robí výbornú cieľovú skupinu pre turizmus. Seniori tiež hľadajú možné spôsoby ako stimulovať svoje fyzické, intelektuálne a duševné zdravie, pretože vek so sebou prináša aj rôzne choroby. V rámci EU je až 15 mil. ľudí telesne postihnutých a predpokladá sa, že v priebehu nasledujúcich 10 rokov bude tento počet ďalej narastať. Je preto potrebné, aby turistický a kultúrny sektor hľadali vhodné spôsoby zlepšenia ich produktov a služieb, marketingu a podpory predaja.²²

Integrácia a komunikácia

Používanie internetu medzi vyššími vekovými skupinami sa v rokoch 2002 – 2007 takmer zdvojnásobilo. Podľa štatistík ho používajú dvaja z piatich ľudí vo veku 55 – 64 a jeden človek z piatich vo veku 65 – 74, avšak s veľkými regionálnymi divergenciami na národnej úrovni v rozpätí od 0,4 % (65 – 74, Rumunsko) do 72 % (55 – 64, Švédsko). Tento nárast (celkom o 11 percentuálnych bodov) bol výsledkom dvoch hlavných faktorov – starnutie mladších vekových skupín, ktoré už IKT používali a zvýšenie povedomia medzi staršími vekovými skupinami. Avšak mladšie generácie zaznamenali podobný nárast v používaní internetu, takže celkové rozdiely medzi jednotlivými vekovými skupinami sa veľmi nezmenili. Zaujímavé tiež je, že skupina tých, čo IKT vôbec nepoužívajú, sa od roku 2001 znížila len nepatrne. Odhaduje sa, že táto skupina stále predstavuje viac ako štvrtinu staršej populácie.

²¹ Vid' Príloha 3: Workability Index.

²² Conference results brochure „Today's youth, tomorrow's senior citizens" from the 2nd European Silver Economy Conference.

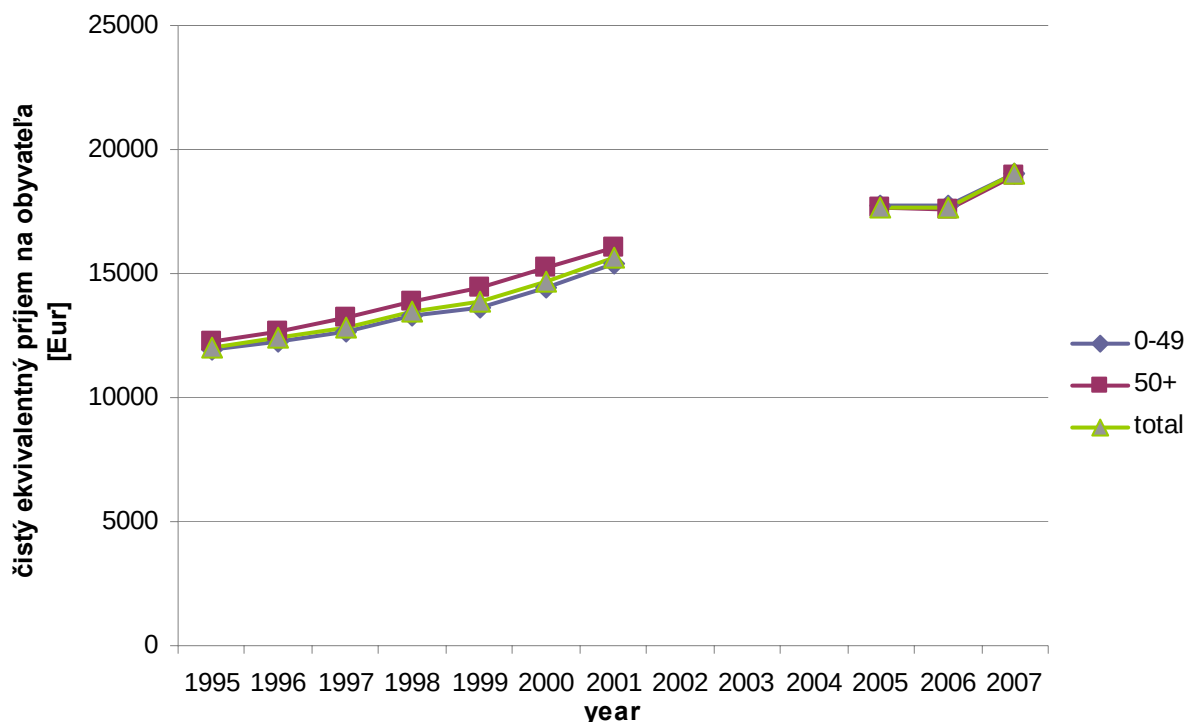
Veľký vplyv majú aj sociálno-ekonomické faktory. Napríklad len 16 % ľudí s nižším vzdelaním používa počítač denne oproti 62 % s terciálnym vzdelaním a pravdepodobnosť častého používania IKT je tiež vyššia vo vyšších príjmových skupinách.²³

3.2 Potenciál dopytu striebornej ekonomiky

Dynamika dopytu striebornej ekonomiky sa odvíja od dynamiky počtu starších obyvateľov a od dynamiky ich priemerných príjmov. Vzhľadom na rozdiely v dynamike starnutia populácie krajín EÚ a smerovanie exportu sa zameriame na dopyt striebornej ekonomiky EÚ 15. Budeme sa pri tom opierať o analytické tabuľky a prognózu uvedenú v prílohe 5: Vývoj dopytu striebornej ekonomiky.

Zo strednej časti prvej a druhej tabuľky prílohy 5 vidieť, priemerný čistý ekvivalentný príjem na obyvateľa je v jednotlivých vekových skupinách rôzny, rozdiely sú však malé a ich dynamika v čase je veľmi podobná. Dokladá to aj nasledujúci graf.

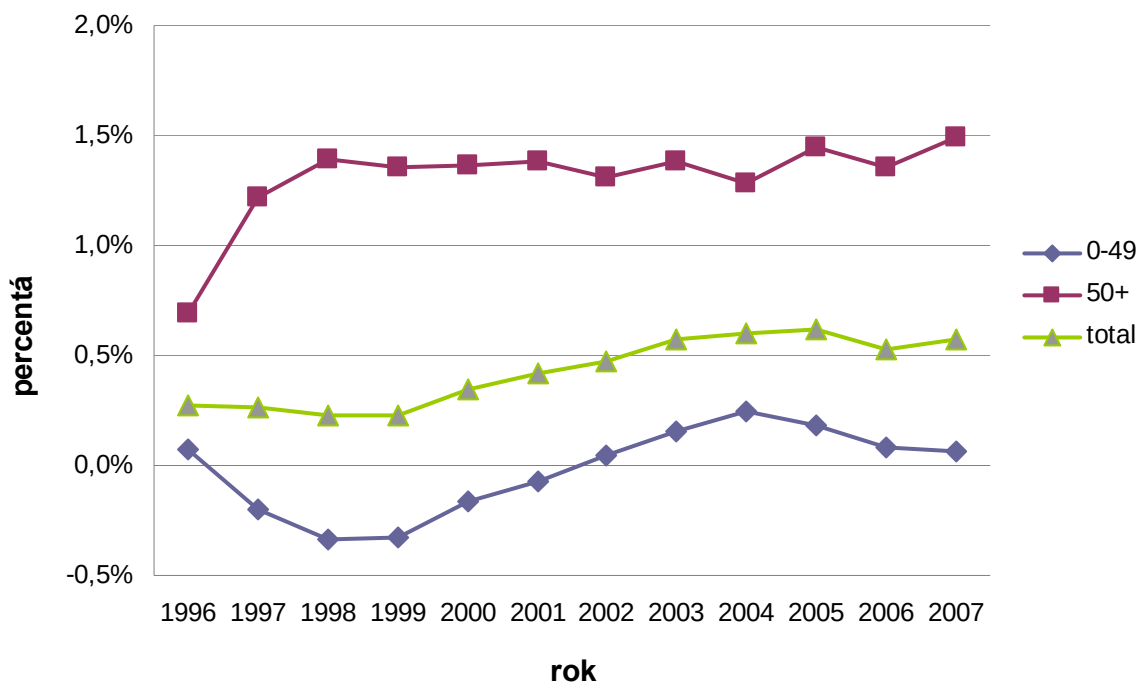
Graf 3.1
Vývoj príjmov občanov EÚ 15

Ukazuje sa, že z hľadiska dynamiky dopytu striebornej ekonomiky bude kľúčová dynamika počtu obyvateľov podľa veku. Na nasledujúcom grafe sú zobrazené tempá rastu vekových skupín populácie EÚ 15 v minulom desaťročí.

²³ Vid'. Príloha 4: Seniorwatch.

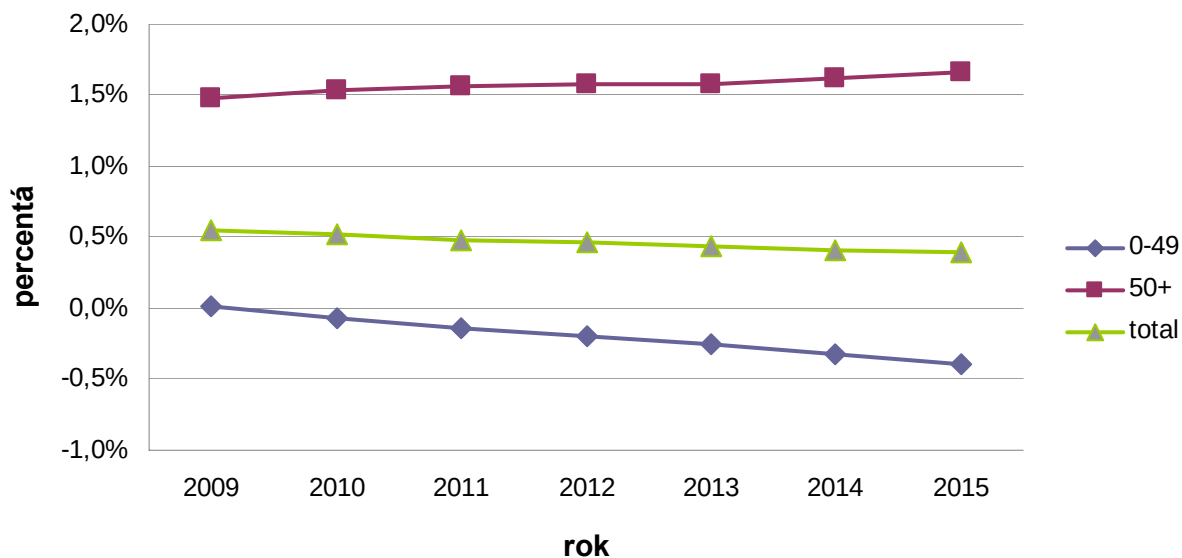
Graf 3.2
Doterajší rast obyvateľov EÚ 15

Z grafu 3.2 je vidieť, že tempá rastu starších 50+ bola v EÚ 15 v predošlých rokoch o zhruba 1 p. b. vyššia, ako to bolo za populáciu ako celok. Konkrétne dáta sú uvedené v tabuľke 1 a 2 prílohy 5.

Podľa konvergenčnej prognózy bude takýto trend pretrvávať aj v najbližšom desaťročí. Ako vidieť z nasledujúceho grafu, tempá rastu starších obyvateľov budú 1 p. b. vyššie ako u populácie celkom s jasnou tendenciou zväčšovania tohto rozdielu. Z toho logicky vyplýva, že obyvateľov pod 50 rokov bude ubúdať. Bližšie údaje sú v tabuľke 3 prílohy 5.

Graf 3.3
Budúci rast obyvateľov EÚ 15

V súčasnosti slovenský export závisí od agregovaného dopytu EÚ 15. Ukázali sme, že dopyt generovaný starnúcim obyvateľstvom 50+ *ma spoľahlivo vyššiu dynamiku o 1 p. b.* a preto ak by sa slovenský export špecializoval na tento rastúci dopyt odpovedajúco by mal vyššiu dynamiku rastu a tým by bol primerane vyšší aj rast nášho HDP a urýchlila by sa reálna konvergencia.

Ďalším doplnkovým zdrojom rastu je nízka rozvinutosť štruktúry dopytu 50+. Produkcia preň je zatiaľ málo špecifická a vytvára prirodzený priestor pre inovácie a nové značky. To potenciálny význam špecializácie exportu zvyšuje.

3.3 Potenciál exportu SR do striebornej ekonomiky EÚ 15

Pri odhade potenciálu exportu SR do striebornej ekonomiky EÚ by bolo potrebné analyzovať podľa výrobkov a služieb striebornej ekonomiky:

- komoditnú štruktúru vývozu SR a dovozu EÚ 15,
- dovoz do EÚ podľa účelu na konečnú spotrebu, výrobnú medzispotrebu a re-export.

Súčasná štatistika produkcie a zahraničného obchodu neumožňuje takúto analýzu.²⁴ Producenti, ako aj tovary striebornej ekonomiky, nie sú štatisticky sledované a vzhľadom na ich prierezový charakter sa nedarí využiť primeranú aproximáciu.

Možným riešením je sledovanie zvýšenej dynamiky striebornej ekonomiky, ktorej dopyt implicitne uspokojuje aj časť nášho súčasný vývozu.

Uvažujme situáciu, keď časť nášho vývoz plošne, priamo aj nepriamo, uspokojuje dopyt celej populácie EÚ 15. Uvažujme modelovú situáciu, keď by sa domáca ekonomika zamerala na uspokojovanie dopytu časti zahraničnej populácie a to tej, ktorá ma vyššiu dynamiku rastu. V prípade starších v EÚ 15 to je o 1 p.b. vyšší medziročný rast. *Ceteris paribus* by mal takýto export vyššiu dynamiku a tým aj domáse HDP.

Pri odhade makroekonomických efektov bol experimentálne aplikovaný model *BIER_ECM_07q4* ktorý je postavený na časových radoch za 1q1995 – 4q2007 47 endogénnych a 18 exogénnych premenných. Model zahŕňa 47 rovníc, z toho 29 stochastických konštruovaných metodológiou ECM a 18 identít.²⁵

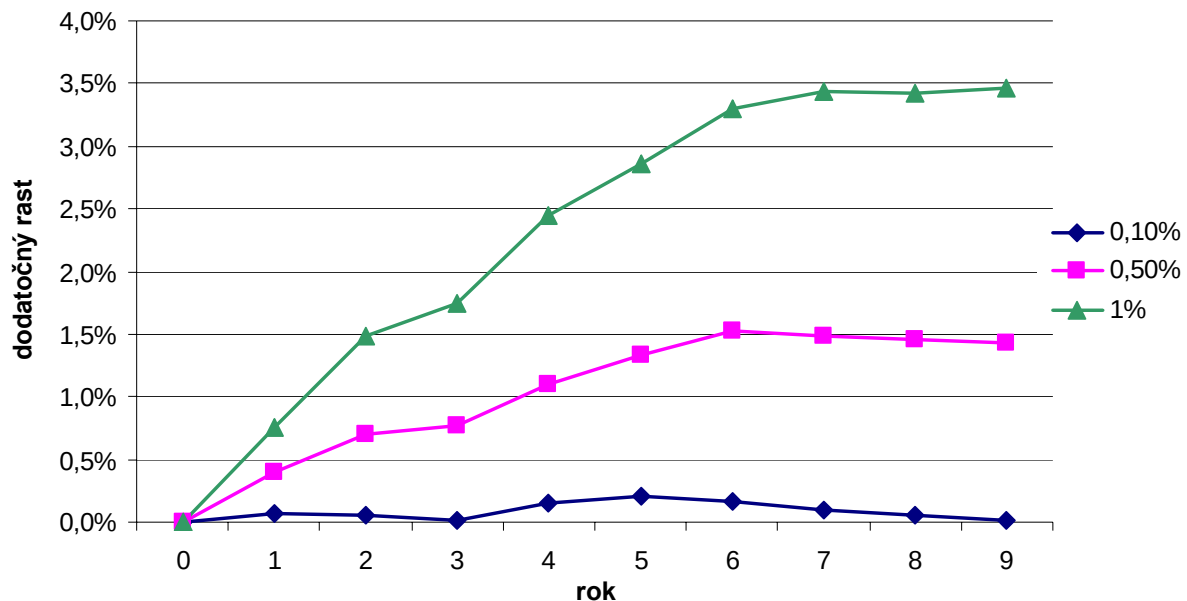
Jednotlivé behaviorálne rovnice majú relatívne zložitý tvar a skúmaný efekt relevantne ovplyvňuje viac rovníc. Nediskutujeme ich na tomto mieste jednotlivo, ale skúmame alternatívny scenár vplyvu dodatočnej vyššej dynamiky dopytu EÚ 15 na HDP Slovenska. Výsledky sú v grafe 3.4.

²⁴ Súčasná situácia v štatistike striebornej ekonomiky je do určitej miery podobná ako v štatistike turizmu pre desiatkami rokov. Turizmus je prierezová aktivita, spadá do nej okrem iného časť dopravných, ubytovacích a stravovacích služieb a vyžiadalo si to vznik špeciálnych satelitných účtov systému národných účtov.

²⁵ Popis aplikovaného modelu *BIER_ECM_07q4* a diskusia významu exportu pre ekonomickú výkonnosť slovenskej ekonomiky sú podrobnejšie uvedené v práci (Kvetan, V. – Radvanský, M., 2008).

Graf 3.4

Dodatočný rast HDP SR vyvolaný dodatočným dopytom EÚ 15

V grafe 3.4 sú zobrazené výsledky troch alternatívnych scenárov, podľa ktorých:

- *Minimalistický scenár:* 0,10 % – keby sa jedna desatina slovenskej ekonomiky špecializovala na striebornú ekonomiku – prejavilo by sa to len dočasným a nevýrazným dodatočným rastom nášho HDP. Je to spôsobené dynamikou aplikovaného ekonometrického modelu a absenciou synergetických afektov pri nízkej špecializácii.
- *Optimálny scenár:* 0,50 % – keby sa polovica slovenskej ekonomiky špecializovala na striebornú ekonomiku²⁶ v strednodobom horizonte by bol dodatočný hospodársky rast na úrovni 1,5 p. b.
- *Maximalistický scenár:* keby sa v krajnom, fiktívnom prípade všetka ekonomika SR špecializovali na striebornú ekonomiku, dodatočný rast by bol až 3,5 p. b. Ide o krajný scenár, ktorý ukazuje maximálnu medzu skúmaného efektu. Ďalej sa ním nebudeme zaoberať.

Ďalším doplnkovým zdrojom rastu je nízka diferenciovanosť štruktúry dopytu 50+. Produkcia preň je zatiaľ málo špecifická a vytvára prirodzený priestor pre inovácie a nové značky. To potenciálny význam špecializácie exportu zvyšuje.

²⁶ Uvažujem modelový prípad. Nech Ekonomika EÚ15 má 50 % obyvateľov vo veku do 50 rokov a 50 % nad 50 rokov. Nech náš vývoz do EÚ15 je 100 %. Celoplošne uspokojuje určitú časť dopytu populácie EÚ 15. Je to isté, ako keby 50 % upokojovalo celoplošne, 25 % uspokojovalo dopyt 50- a zvyšných 25 % by uspokojovalo dopyt 50+. AK by sa 25 % exportu presmerovalo do mladších ku starším, tak by 50 % exportu zostalo celoplošným a 25 % pôvodných a 25 % nových by uspokojovalo dopyt starších. Takto tu chápeme 50 % špecializáciu exportu.

Je na mieste otázka, či je strieborná ekonomiky EU15 kapacitne schopná absorbovať zvýšený vývoz zo SR. Vývoz SR do EÚ 15 tvoril v roku 2008 55,5 % nášho celkového vývozu. Na druhej strane, náš export do EÚ 15 tvorí 0,6 % ich celkového dovozu. Ak by sa náš export aj zdvojnásobil, aj tak by bol na úrovni 1 % dovozu EÚ 15 a nenarazil by na objemovú bariéru.²⁷

Simulačné výpočty potenciálneho významu špecializácie na dopyt striebornej ekonomiky na dodatočný hospodársky rast SR ukázali, že je potrebné presiahnuť kritickú masu špecializácie a za optimálne považujeme špecializáciu orientačne polovice slovenskej ekonomiky, čo by v strednodobom horizonte viedlo k dodatočným rastom HDP na úrovni 1,5 p. b.

²⁷ Podobný je pohľad z hľadiska zamestnanosti. V súčasnosti je hlavným exportným teritóriom slovenského exportu EÚ 15, čím implicitne priamo a hlavne nepriamo uspokojuje časť dopytu striebornej ekonomiky. Vzhľadom na malosť slovenskej ekonomiky jej dodatočný export do striebornej ekonomiky EÚ 15 musí uspieť v konkurenčnom prostredí rastúceho dopytu, nenarazí však na objemové bariéry. Export Slovenska tvorí malú časť importu EÚ 15 (export ekonomiky SR s cca 2 mil. pracujúcimi do EÚ 15 s cca 150 mil. obyvateľmi 50+).

4. STARNUTIE AKO PROSTRIEDOK RASTU

Starnúce obyvateľstvo vytvára početnú skupinu obyvateľstva, ktorí v podmienka uplatňovania princípu aktívneho starnutia vytvárajú novú rastúcu skupinu spotrebiteľov so špecifickými požiadavkami ako sú:

- automobily s IKT čiastočne nahradzujúce oslabené zmyslové vnímanie,
- ubytovacie služby priateľské starnutiu,
- špecifické pracovné podmienky,
- služby súvisiace so starostlivosťou o majetok – správa finančných portfólií, investícií do nehnuteľností a pod.,
- trávenie voľného času, špecifické turistické služby,
- starostlivosť o zdravie a pod.

Preto je pre ekonomiku Slovenska vhodná špecializácia na tovary a služby súžiace starším ľuďom s ich masívnym exportom do EÚ 15. Tomu by odpovedala stratégia budovania novej ekonomiky špecializujúcej sa na starnutie aj vhodne smerované praktické kroky hospodárskej politiky. Takýto postup spĺňa osem uvedených kritérií. V malej ekonomike ako je Slovenská, môže byť starnutie obyvateľstva EÚ prostriedkom rastu.

Overenie ôsmich podmienok:

- 1) zo sociálnej kohézie a ochrany životného prostredia spraviť prostriedok rastu – produkcia a export slovenských tovarov a služieb zameraných na starnutie EÚ môže byť prostriedkom nášho rastu,
- 2) nájsť praktický návod na zrýchlenie procesu dobiehania – horizontálna špecializácia na tovary a služby pre starších, po rozpracovaní má charakter praktického návodu,
- 3) využiť špecifické faktory našej národnej ekonomiky – schopnosť hľadať nové, „kutilské“ riešenia, rodinný typ spoločnosti, empatia k starším kombinovaná s podmienkami pre turistiku, rôznorodé geografické podmienky, liečivá žriedla a minerálne vody, prírodné liečiteľstvo, podmienky na produkciu biopotravín, moderná sieť IKT, rôznorodé kultúrne pamiatky religiózneho typu, výborný pomer ceny a kvality pracovnej sily a pod.,
- 4) realizovať rozvážnu a predvídavú hospodársku politiku – v prvej etape podporiť masívny interdisciplinárny výskum procesov starnutia a potrieb starších občanov, ich ekonomický dopytový, ale aj produkčný potenciál a jeho špecifiká, podľa výsledkov výskumu podporiť vhodné smery špecializácie, vzdelávania, vývoja a budovania značiek a kapacít a pod.,
- 5) využiť osobitú geografickú polohu – poloha v miernom pásme strednej Európy je veľmi vhodná z pohľadu rezidenčných, turistických a zdravotných služieb, dopravná blízkosť je výhodná aj z pohľadu exportu stredne-sériových špeciálnych výrobkov (napr. automobilov so špeciálnou výbavou či špeciálneho nábytku),

- 6) identifikovať šťastnú súhru okolností v osobitom historickom kontexte – starnutie je jasne identifikovanou hrozbou stability verejných financií, starší obyvatelia ako rýchle rastúca časť dopytu sú zatiaľ málo zmapovaný a využitý, zatiaľ sa týmto smerom nesústreďuje hospodárska stratégia nejakej krajiny EÚ,
- 7) využiť existujúce poznatky a skúsenosti, avšak s unikátnymi a inovatívnymi prvkami – malé krajiny ktoré sa predvídavo zamerali na budúce potreby EÚ bývali úspešné (spomínané Dánsko, Švédsko, Fínsko), starnutie ako ekonomická šanca je inovatívna hospodárska politika,
- 8) prostredníctvom imaginárnych a tvorivých politikov nájsť kľúč k úspechu.

Zameranie slovenskej ekonomiky na tovary a služby pre starších občanov EÚ potenciálne splňa všetkých osem podmienok.

Obnovená lisabonská stratégia si vyžaduje urýchlené konanie v piatich oblastiach politiky. Sú zlučiteľné so starnutím ako ekonomickou šancou:

1. *Spoločnosť na báze poznatkov* – interdisciplinárny výskum je dôležitým prvkom uvedenej stratégie s následnými zmenami štruktúry vzdelávania, informačné a telekomunikačné technológie sú dôležitou súčasťou aktívneho starnutia, nie sú potrebné významnejšie legislatívne zmeny na národnej alebo európskej úrovni.
2. *Vnútorný trh* – vytvorenie jednotného trhu služieb, hlavne služieb verejného záujmu (zdravotná a sociálne starostlivosť) je veľmi dôležitou súčasťou tejto stratégie, zložitá otázka európskej legislatívny, nezameniteľnú úloha vlády.
3. *Podnikateľská klíma* – v súlade, bez špecifik.
4. *Trh práce* – vypracovať stratégie celoživotného vzdelávania a aktívneho starnutia celoeurópskeho rozmeru; posilniť partnerstvá pre rast a zamestnanosť s prispôbovaním štruktúry potrebám stratégie.
5. *Udržiateľnosť životného prostredia* – dôraz na širšie chápané environmentálne potreby starších ľudí – styk s pestrou flórou a faunou, nie však adrenalínovou, kľud, istoty, bezpečnosť.

ZÁVER

Starnutie ako ekonomická šanca v podmienkach SR ako súčasti EÚ je dobrou prierezovou stratégiou spĺňajúcej podmienky urýchlenia reálnej konvergenie a zapojenia od obnovennej lisabonskej stratégie.

Pod *striebornou ekonomikou* rozumieme adaptáciu ekonomiky na budúce potreby rastúceho počtu starších ľudí 50+. Tento fenomén vytvára nové trhové príležitosti. Pre Slovenskú ekonomiku je možnou trhovou príležitosťou exportovanie špecializovaných tovarov a služieb striebornej ekonomiky do krajín EÚ 15, ktoré aj v súčasnosti tvoria hlavné exportné teritórium.

Podľa simulačných ekonometrických scenárov by v záujme prejavovania priaznivých výsledkov bolo žiadúce zamerať nadprahové množstvo nášho exportu na dopyt starších v EÚ 15. Ako optimálna sa pri tom ukazovala 50 % špecializácia nášho exportu, čo by viedlo k dodatočným zrastom nášho HDP o 1,5 p. b.

Dopyt striebornej ekonomiky bude málo citlivý na konjunktúrny vývoj. Vyplýva to zo spoľahlivosti demografických prognóz, výšky starobných dôchodkov a do určitej miery aj z príjmov z majetku, pri preferovaní konzervatívneho investovania. Takýto konjunktúrne ne-citlivý dopyt je žiadúcim ďalším pilierom slovenskej ekonomiky.²⁸

Špecializácia slovenskej ekonomiky by si vyžiadala masívny základný spoločenský výskum, hlavne však sledovateľský a aplikovaný výskum procesov starnutia z pohľadu dynamiky a diferenciácie dopytu starších obyvateľov EÚ 15. Nutnou podmienkou sú aj primerané opatrenia hospodárskej politiky štátu a infomovanosť a angažovanosť podnikateľskej sféry.

V prvom desaťročí takejto stratégie by slovenská ekonomika profitovala z exportu tovarov a služieb striebornej ekonomiky do krajín EÚ 15. V ďalších desaťročiach by tým bola pripravená čeliť vlastnému starnutiu, ktoré sa v dôsledku demografického vývoja sa naplno prejaví po roku 2025.

²⁸ Existujúci automobilový a elektrotechnický priemysel na Slovensku je citlivý na konjunktúrny cyklus.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BODNÁROVÁ, B. (2001): Starnutie populácie ako dôsledok demografického vývoja v spoločnosti v povelovnovom období. Bratislava: Prognostický ústav SAV, 2001. 33 s.

Commission Communication – The demographic future of Europe – from challenge to opportunity – COM(2006) 571, 12. 10. 2006.

Communication from the Commission – Green Paper “Confronting demographic change: a new solidarity between the generations” – COM(2005) 94, 16. 3. 2005.

HVOZDÍKOVÁ, V.(2008a): Ekonomické a sociálne aspekty aktuálnych demografických trendov – Slovensko v kontexte európskeho vývoja. In: Vízia a stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti: zborník štúdií k analýze stavu a vývojových trendov relevantných pre vypracovanie stratégie. s. 63 – 87 (časť 3.) Morvay, K (ed). Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2008. 1 CD-ROM.

HVOZDÍKOVÁ, V.(2008b): Starnutie populácie ako globálny fenomén – ekonomické a sociálne súvislosti perspektívy vývoja svetovej a slovenskej ekonomiky v podmienkach demografického prechodu): dizertačná práca. Bratislava: Ekonomická univerzita – Fakulta medzinárodných vzťahov, 2008. 166 s.

KOSTOLANSKÝ, R. (2002): Starnutie populácie ako činiteľ sociálneho vylúčenia (SV) v podmienkach integrácie SR do EÚ. Bratislava: Prognostický ústav SAV, 2002. 26 s.

KVETAN, V. – PÁLENÍK, V. (2005): Starnutie a determinanty nákladov zdravotného systému. Naša demografia – súčasnosť a perspektívy: 10. slovenská demografická konferencia, Smolenice 4. – 6. 5. 2005. s. 107 – 112. Vaňo Boris (ed); Naša demografia – súčasnosť a perspektívy Slovenská demografická konferencia. Bratislava: SŠDS, máj 2005.

KVETAN, V. – RADVANSKÝ, M.:(2008a): Zahraničný obchod ako zdroj ekonomického rastu v rokoch 2008 – 2015. Forum Statisticum Slovaccum. 4, 2008, č. 2, s. 22 – 30.

KVETAN, V. – RADVANSKÝ, M. (2008b): Modelovanie udržateľnosti financovania penzijného systému na Slovensku. Forum Statisticum Slovaccum. 4, 2008, č. 2, s. 31 – 42.

KVETAN, V. – PÁLENÍK, V. – MLÝNEK, M. – RADVANSKÝ, M. (2007): Starnutie, zdravotný stav a determinanty výdavkov na zdravie v podmienkach Slovenska. [Výskumná štúdia, č. 1] Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2007. 58 s.

PÁLENÍK, V. (2008): Aktuálne otázky hospodárskej politiky Európskej únie – možné implikácie pre SR In: Vízia a stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti. Zborník štúdií k analýze stavu a vývojových trendov relevantných pre vypracovanie stratégie. s. 229 – 235 (časť 1.). Šikula M. (ed) Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2008. 1 CD-ROM.

PÁLENÍK, V. (2009): Strieborná ekonomika – možné implikácie pre SR. Nepublikovaný predbežný pracovný dokument. 3. marca 2009, diskutovaný na seminári EÚ SAV 11. marca 2009, 34 s.

PODOLÁK, P. (2001): Starnutie obyvateľstva na Slovensku – trendy, príčiny, dôsledky. Stav a vývoj socioekonomického systému v SR a v ČR na prelome tisícročí. s. 85 – 90. Mariot Peter; Mikulík Oldřich. Bratislava: Geografický ústav SAV, 2001.

OKÁLI, I. a kol. (2004): Hospodárska politika Európskej únie a Slovenska v EÚ. Bratislava: ÚSSE SAV 2004, 352 s. ISBN 80-7144-140-6.

Lisabonské zasadanie Európskej rady 23. a 24. marca 2000. Dokumenty.

Prijat' výzvy (2004): Lisabonská stratégia rastu a zamestnanosti. Správa pracovnej skupiny na vysokej úrovni pod vedením Wim Koka. November 2004, 54 s.

http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/kok_report_sk.pdf.

Európska rada v Bruseli (2006): 23. – 24. marca 2006. Závery predsedníctva. 7775/1/06 REV1 CONCL 1, 36 s.

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/SK/ec/89032.pdf.

STANĚK, P.(2008a): Megatrendy budúcnosti. In: Vízia a stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti: zborník štúdií k analýze stavu a vývojových trendov relevantných pre vypracovanie stratégie. s. 137 – 149 (časť 1.) Šikula Milan(ed). Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2008.

STANĚK, P.(2008b): Nové paradigmy súčasnosti. In: Vízia a stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti: zborník štúdií k analýze stavu a vývojových trendov relevantných pre vypracovanie stratégie. s. 150 – 157 (časť 1.) Šikula Milan (ed). Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2008.

PRÍLOHA 1: DEMOGRAFICKÁ PROGNÓZA

Európska komisia uverejnila v roku 2006 nasledujúce údaje týkajúce sa demografického vývoja v EÚ:²⁹

T a b u ľ k a 1.1

Prognóza populácie EÚ na roky 2008 – 2050

<i>Projections for EU's population trend 2005 – 2050</i>				
	<i>2005 – 2050</i>	<i>2005 – 2010</i>	<i>2010 – 2030</i>	<i>2030 – 2050</i>
<i>Total population, %</i>	<i>-1.9</i>	<i>1.2</i>	<i>1.1</i>	<i>-4.2</i>
<i>in thousands</i>	<i>-8659.0</i>	<i>+5563.0</i>	<i>+5312.0</i>	<i>-19534.0</i>
<i>Children (0-14), %</i>	<i>-18.6</i>	<i>-3.1</i>	<i>-8.5</i>	<i>-8.2</i>
<i>in thousands</i>	<i>-13811.0</i>	<i>-2304.0</i>	<i>-6080.0</i>	<i>-5427.0</i>
<i>Young people (15-24), %</i>	<i>-24.3</i>	<i>-4.1</i>	<i>-12.0</i>	<i>-10.2</i>
<i>in thousands</i>	<i>-14035.0</i>	<i>-2383.0</i>	<i>-6663.0</i>	<i>-4990.0</i>
<i>Young adults (25-39), %</i>	<i>-25.0</i>	<i>-3.9</i>	<i>-15.6</i>	<i>-7.5</i>
<i>in thousands</i>	<i>-24867.0</i>	<i>-3896.0</i>	<i>-14883.0</i>	<i>-6088.0</i>
<i>Adults (40-54), %</i>	<i>-19.0</i>	<i>4.1</i>	<i>-9.8</i>	<i>-13.8</i>
<i>in thousands</i>	<i>-18666.0</i>	<i>+4116.0</i>	<i>-10029.0</i>	<i>-12754.0</i>
<i>Older people (50+), %</i>	<i>36.9</i>	<i>7.3</i>	<i>24.6</i>	<i>2.3</i>
<i>in thousands</i>	<i>+58787.0</i>	<i>+11691.0</i>	<i>+42133.0</i>	<i>+4962.0</i>
<i>Older workers (55-64), %</i>	<i>9.1</i>	<i>9.5</i>	<i>15.3</i>	<i>-13.6</i>
<i>in thousands</i>	<i>+4721.0</i>	<i>+4973.0</i>	<i>+8717.0</i>	<i>-8969.0</i>
<i>Elderly people (65-79), %</i>	<i>44.5</i>	<i>3.4</i>	<i>37.3</i>	<i>1.8</i>
<i>in thousands</i>	<i>+25688.0</i>	<i>+1947.0</i>	<i>+22281.0</i>	<i>+1460.0</i>
<i>Frail elderly (80+), %</i>	<i>171.6</i>	<i>16.5</i>	<i>54.0</i>	<i>50.8</i>
<i>in thousands</i>	<i>+32311.0</i>	<i>+3109.0</i>	<i>+11969.0</i>	<i>+17233.0</i>

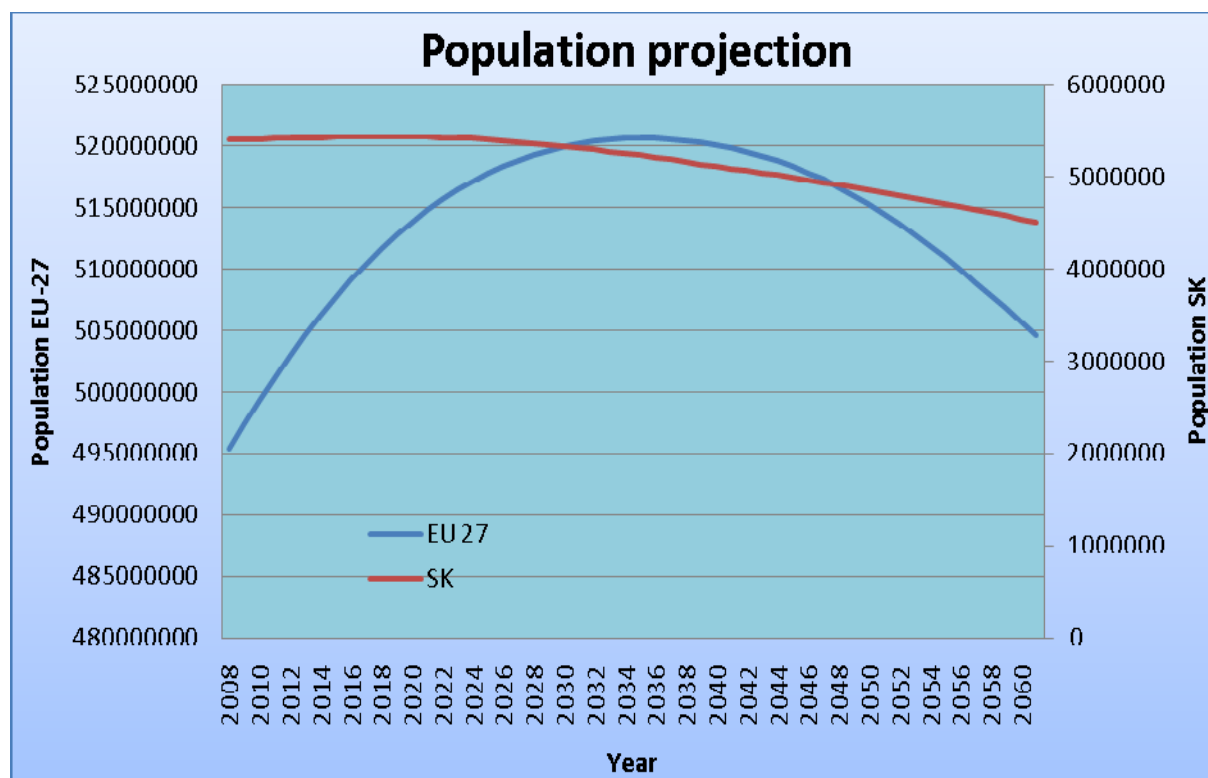
Source: Prepočty Európskej komisie z údajov EUROSTAT, 2004.

Prognózy vývoja obyvateľstva v krajinách EÚ (EÚ 27) a na Slovensku (SK) v období rokov 2008 – 2060 celkovo a podľa jednotlivých vekových skupín znázorňujú nasledujúce grafy:³⁰

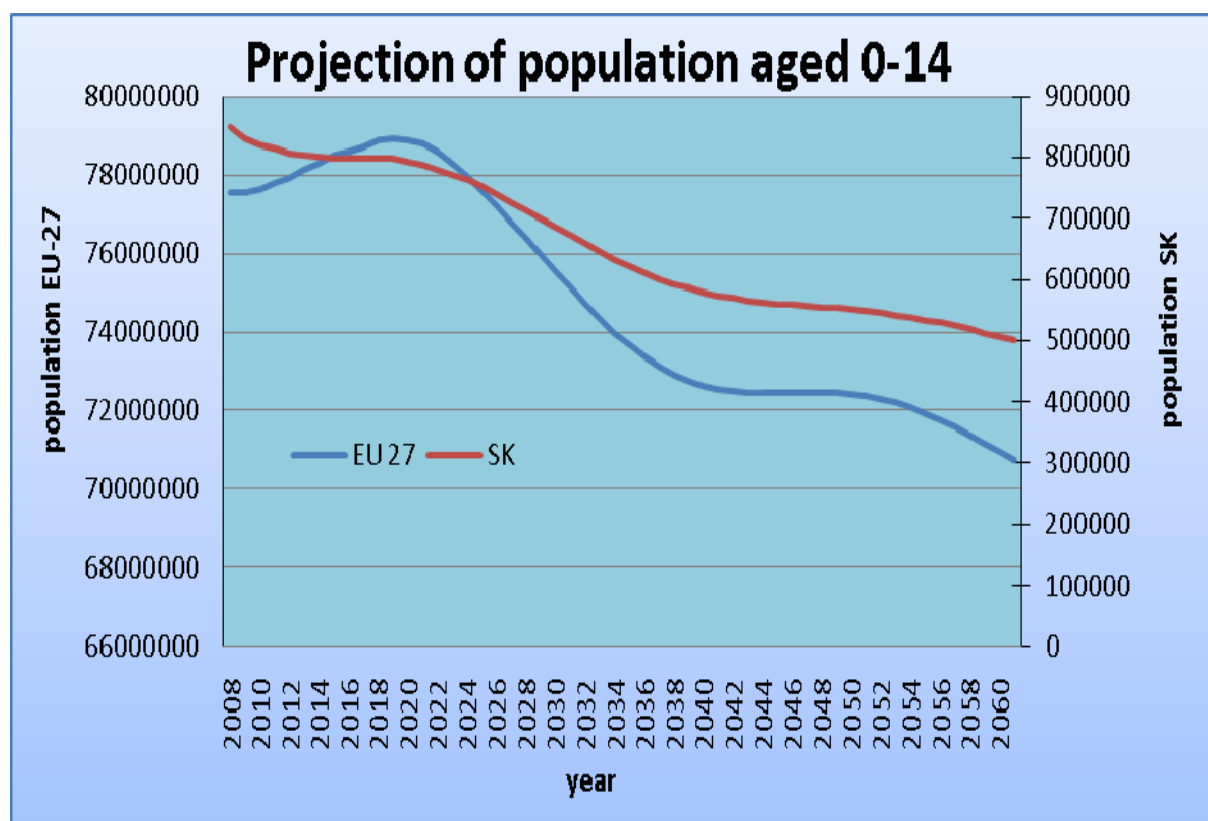
²⁹ COM(2006) 571

³⁰ Eurostat's convergence scenario, used for population forecasting – 2008.

Graf 1.1
Prognóza obyvateľov

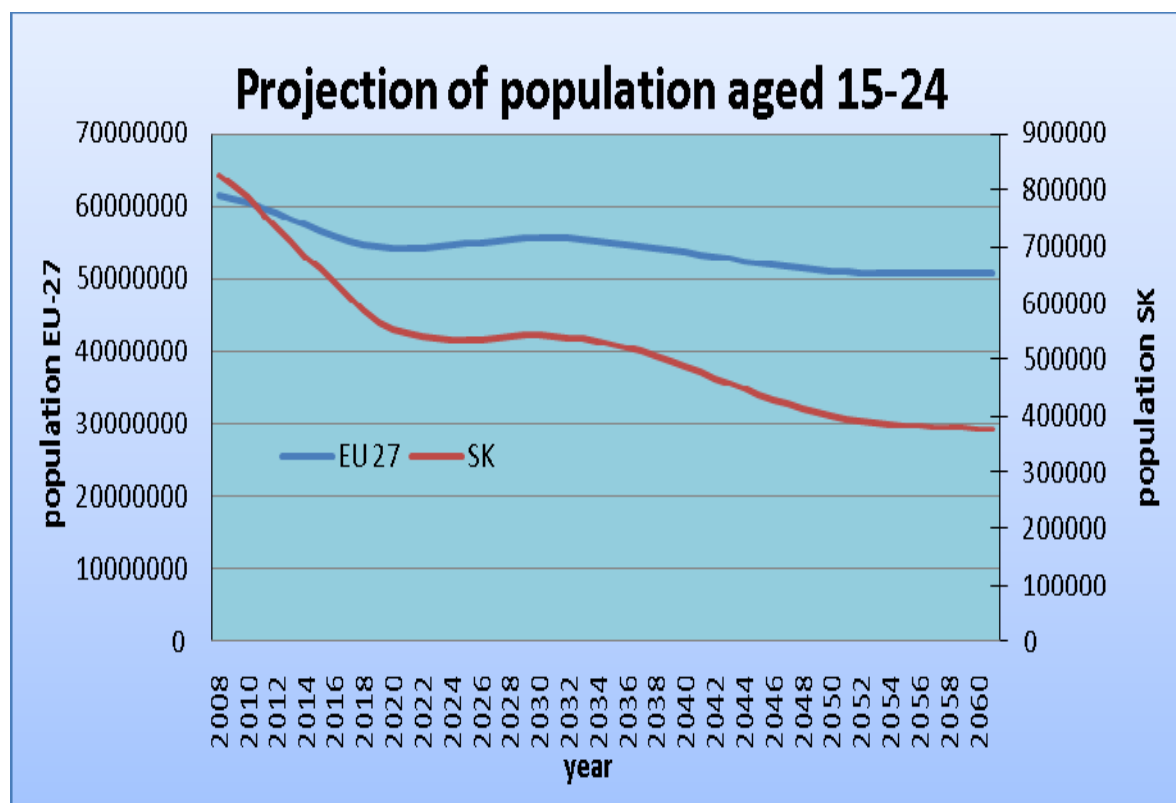

Graf 1.2
Prognóza obyvateľov vo veku 0 až 14 rokov

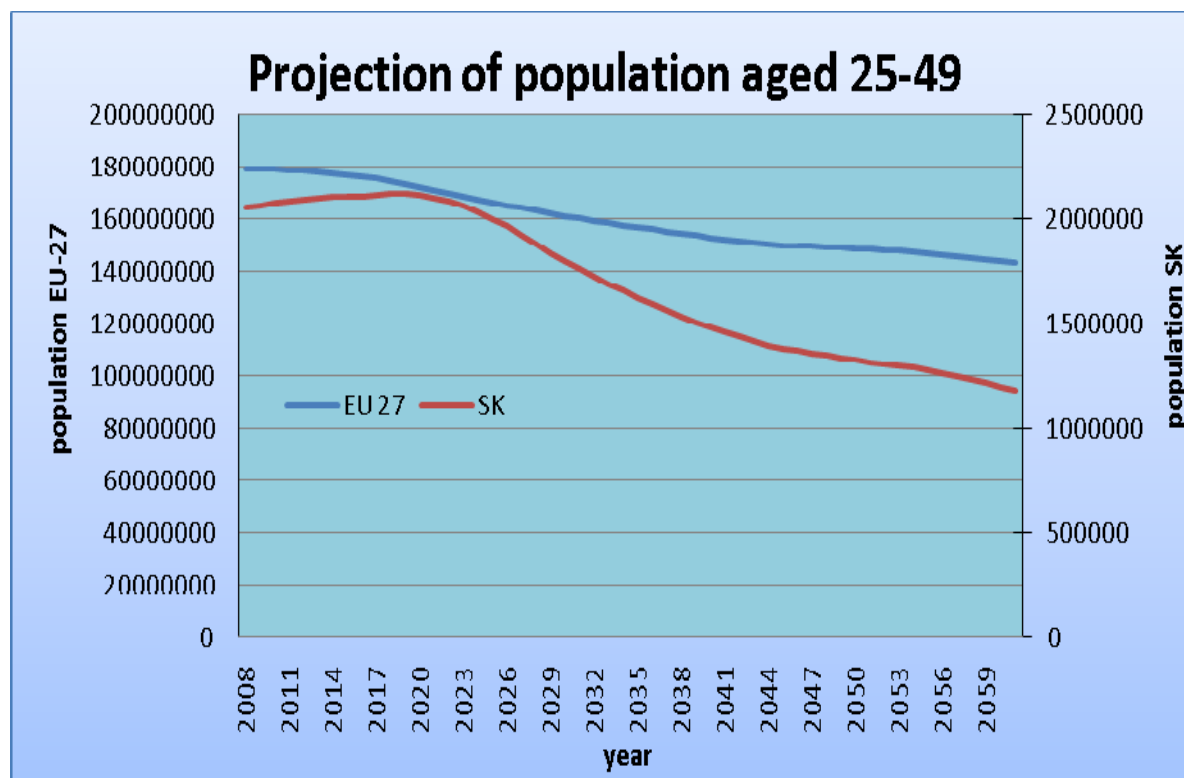
Graf 1.3

Prognóza obyvateľov vo veku 15 až 24 rokov

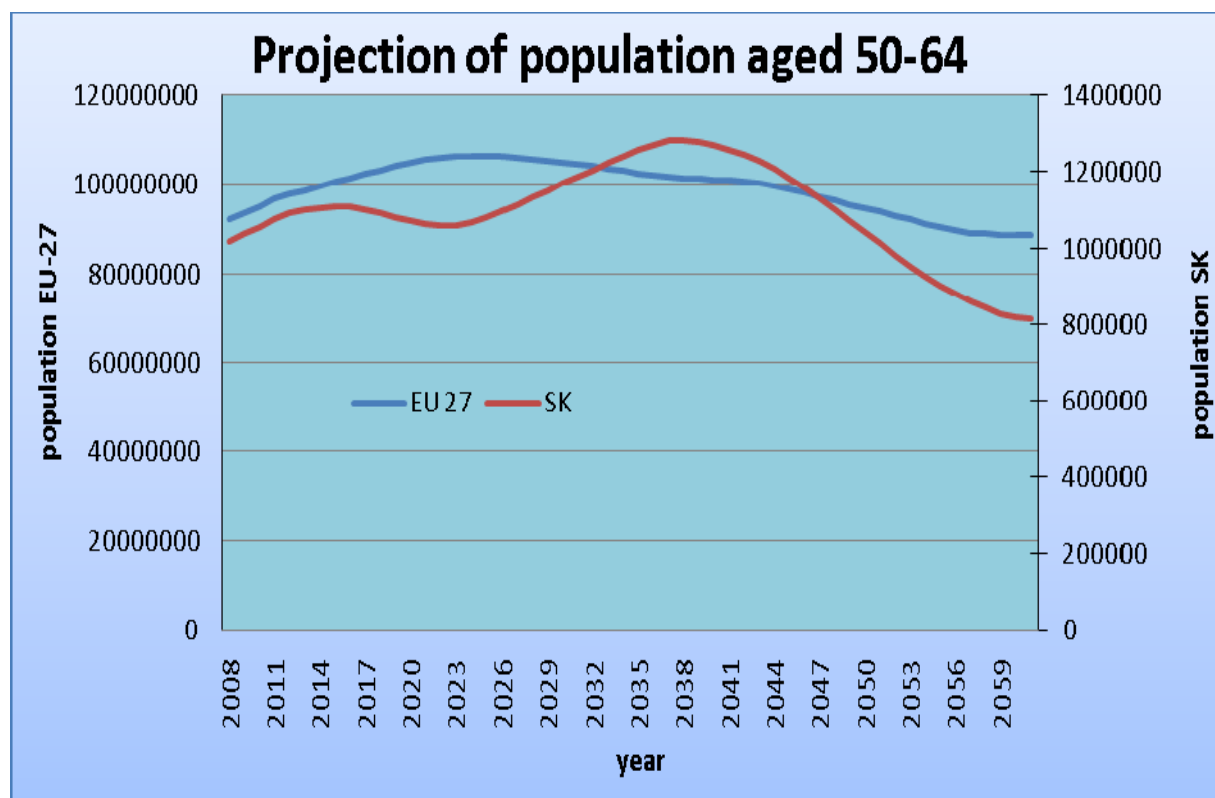
Graf 1.4

Prognóza obyvateľov vo veku 25 až 49 rokov

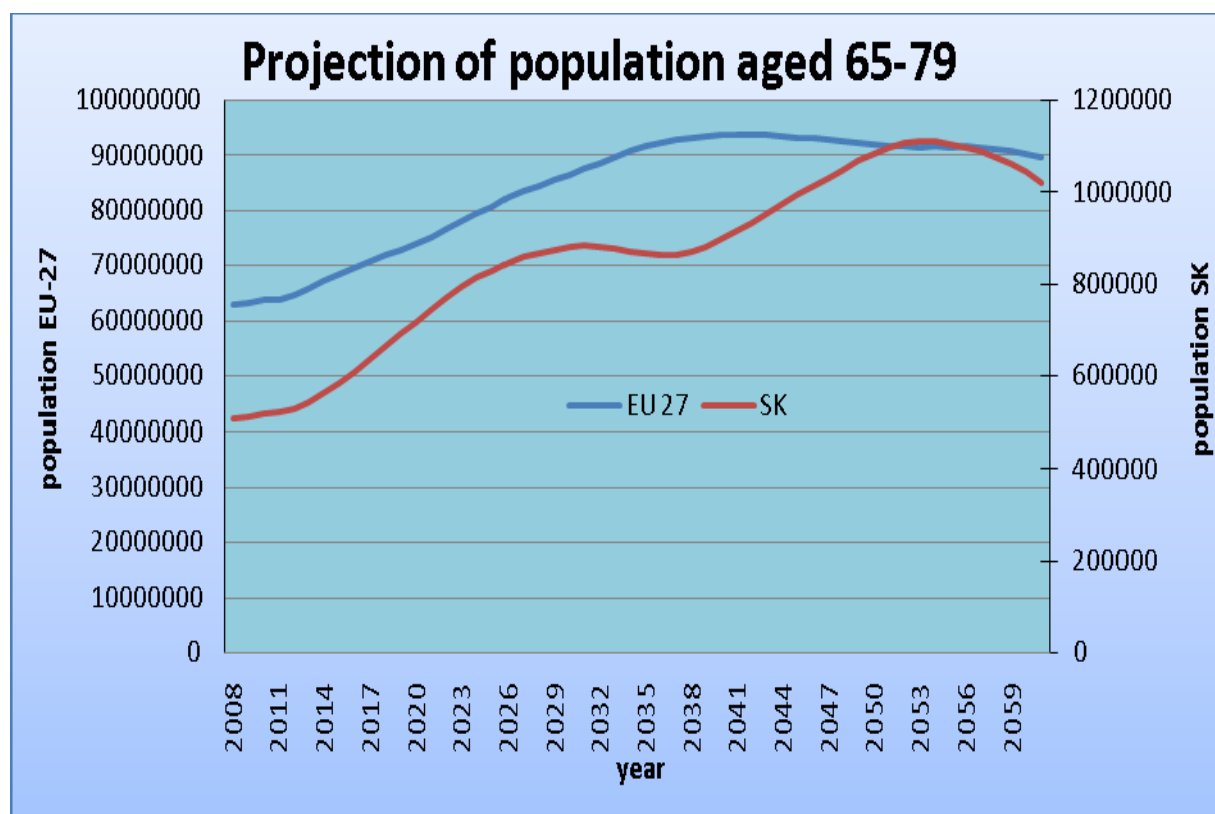
Graf 1.5

Prognóza obyvateľov vo veku 50 až 64 rokov

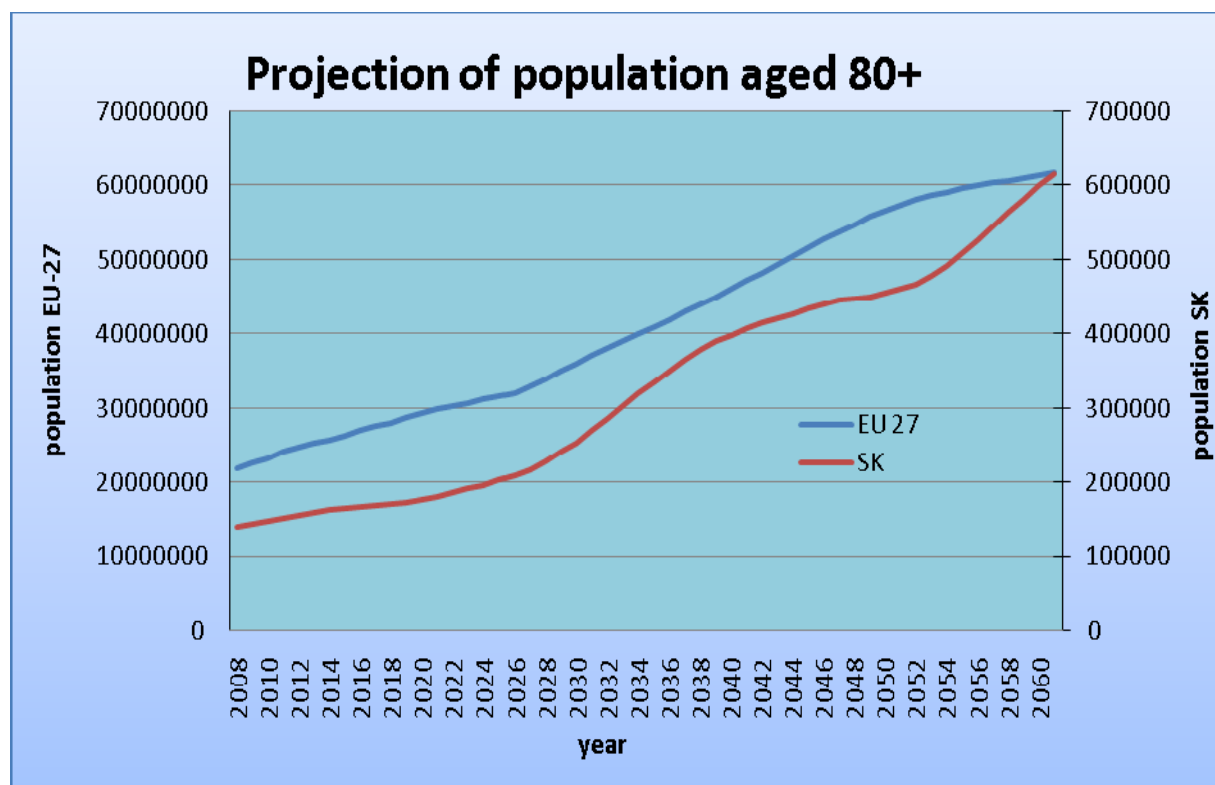
Graf 1.6

Prognóza obyvateľov vo veku 65 až 79 rokov

Graf 1.7

Prognóza obyvateľov vo veku nad 80 rokov

PRÍLOHA 2: EURÓPSKE DEMOGRAFICKÉ FÓRUM

V dňoch 30. – 31. októbra 2006 usporiadala Komisia prvé Európske demografické fórum. Má sa konať každé dva roky a jeho cieľom je identifikovať a si vymieňať postupy v súvislosti s politikami starnutia, pričom sa členským štátom poskytnú nové nápady ako aj pomoc v snahe potlačiť vnímanie starnutia ako ohrozenia našej hospodárskej a sociálnej prosperity. Komisia v oznámení o demografickej budúcnosti Európy³¹ prezentovala viaceré spôsoby riešenia tejto otázky:

Demografická obnova – obnova obyvateľstva

Priemerná miera pôrodnosti v EÚ 25 bola v roku 2004 1,5. Reprodukčnú hranicu však nedosiahol ani jeden členský štát, tá je 2,1. Najvyššie hodnoty zaznamenalo Írsko (1,99), Francúzsko (1,89) a Švédsko (1,75). Na Slovensku bola miera pôrodnosti 1,2 a podľa prognózy Eurostatu by sa v roku 2050 mala zvýšiť na 1,6.

Francúzsko a Švédsko smerovali veľkorysé opatrenia v prospech rodín a zlad'ovanie pracovného a súkromného života. Obe krajiny majú „prijateľne nízku“ mieru pôrodnosti. Avšak s primeranou mierou migrácie je dostatočne vysoká, aby zabránila poklesu počtu obyvateľov, i keď nie starnutiu.

Viac kvalitných pracovných miest

Lisabonské ciele zvýšiť u pracovníkov vo veku 55 až 64 rokov mieru zamestnanosti na 50 % dosiahlo 8 členských krajín v 2005 (Cyprus, Portugalsko, Dánsko, Estónsko, Írsko, Fínsko, Švédsko a Spojené kráľovstvo). Najlepším výsledkom dosiahlo Švédsko (69,4), Dánsko (59,5) a Spojené kráľovstvo (56,9). Slovensko skončilo na predposlednom mieste s hodnotou iba 30,3 %.

Dlhšie pôsobenie v zamestnaní

V *Dánsku* je prístup spočívajúci v kombinácii flexibility a istoty, ktorý je založený na minimálnej ochrane pred prepustením a veľkorysých dávkach. Odchodu do dôchodku sa má v Dánsku zvýšiť z 65 na 67 rokov.

V *Holandsku* sa dosiahlo neutralitou mzdových nákladov a sociálneho poistenia zamestnancov na čiastočný úväzok a dobu určitú vytvorenie mnohých nových pracovných miest prijateľnej kvality a k rekordne nízkej miere nezamestnanosti. Zároveň boli ľudia motivovaní k neskoršiemu odchodu do penzie.

³¹ MEMO/06/372 – Meeting the challenge of ageing in good time: some successful policy responses. Brussels, 12. 10. 2006.

Na Slovensku prebieha postupné zvyšovanie dôchodkového veku na 62 rokov pre mužov (z pôvodných 60) aj ženy (z pôvodných 53 – 57 v závislosti od počtu vychovávaných detí) – dôchodkový vek pre mužov dosiahol 62 rokov v roku 2006, ženy dosiahnu dôchodkový vek 62 rokov v roku 2015.³²

Vyššia produktivita a konkurencieschopnosť

Spojené kráľovstvo má vysoko kvalitný systém „otvorených“ univerzít, ktorý umožňuje celoživotné vzdelávanie. A tak poskytuje druhú šancu získať vzdelanie. *Írsko* investovalo vo veľkej miere tiež do kvalitného systému vzdelávania.

Trvalo udržateľné verejné financie a integrácia migrantov

Pri danom demografickom vývoji s nízkou mierou pôrodnosti je prínosným opatrením imigrácia. Nutnou podmienkou priaznivého riešenia je integrácia migrantov.

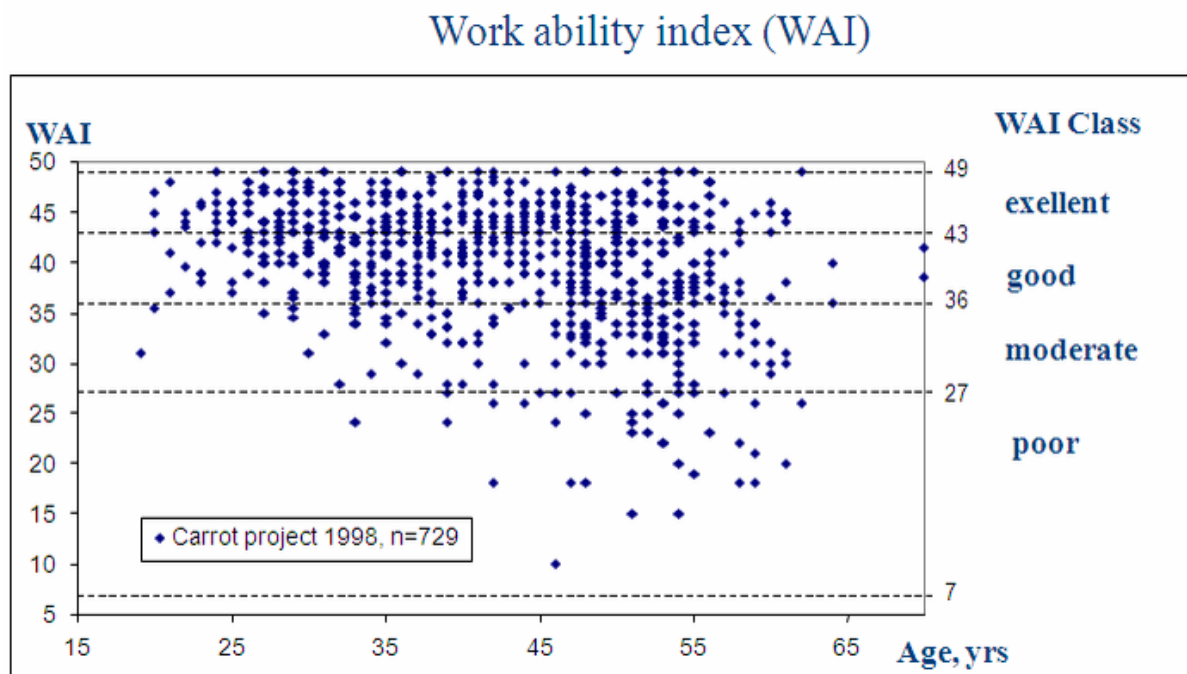
³² Ministerstvo financií Slovenskej republiky: Konvergenčný program Slovenska na roky 2007 až 2010. November 2007, s. 28.

PRÍLOHA 3: WORKABILITY INDEX

Profesor Juhani Ilmarinen z Fínskeho inštitútu pre pracovné lekárstvo vytvoril praktický nástroj, tzv. Workability Index. Ten umožňuje zamestnávateľom a zamestnancom mať pozitívny vplyv na ich fyzickú, psychickú a sociálnu spôsobilosť pracovať. Cieľom je zabrániť absenciám v práci motivovaním zamestnancom a podnecovaním ich prítomnosti. Index pozostáva zo série otázok, ktorých zodpovedaním si vytvára zamestnanec svoje individuálne skóre zo škály „slabý“, „dobrý“, „uspokojivý“, „vynikajúci“. Dotazník zahŕňa 7 rozličných aspektov a maximum bodov, ktoré možno dosiahnuť, je 49. Výsledok potom hovorí zamestnancovi, na čom musí popracovať, a organizácii, v ktorých smeroch by sa mala viac snažiť o zlepšenie. Index teda predstavuje akúsi rovnováhu medzi cieľmi organizácie a záujmami jej zamestnancov. Používa sa napr. vo Fínsku, Nemecku, Brazílii a Japonsku.³³

Nasledujúca schéma³⁴ znázorňuje výsledky fínskeho projektu (tzv. Carrot project, 1998) a rozdelenie zamestnancov podľa výsledkov ich WAI indexu. Z grafu vyplýva, že pri interpretácii výsledkov je potrebné zohľadniť jednotlivé vekové skupiny. Sú zamestnanci, ktorí sa nachádzajú v kategórii „slabý“ už vo veku 20 rokov. So zvyšujúcim sa vekom je rozptyl zamestnancov v jednotlivých kategóriách väčší.

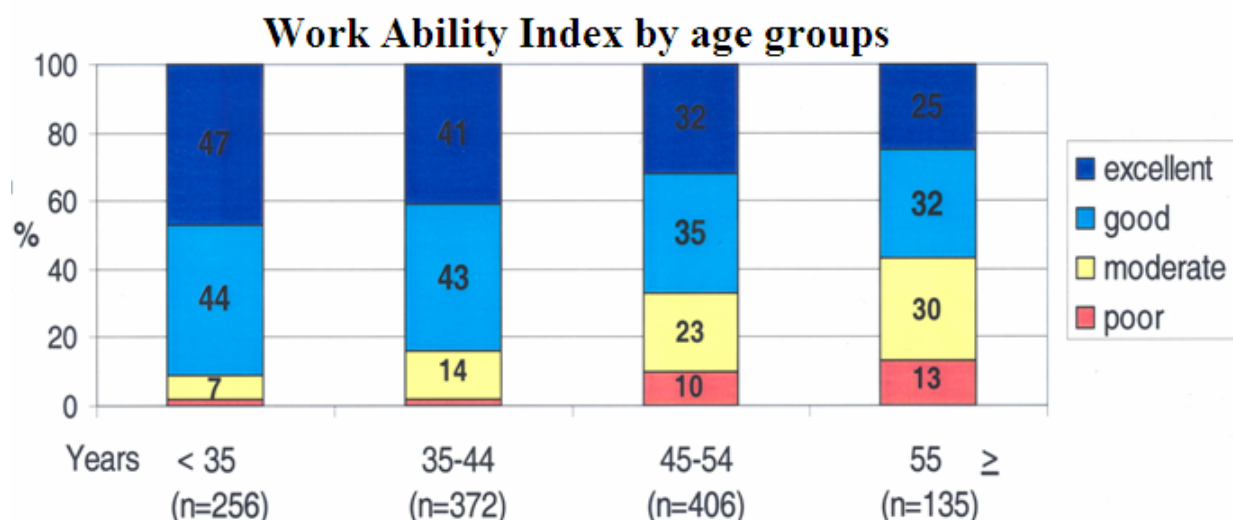
Graf 3.1
Vývoj WAI v čase

³³ The online, Dutch-language Workability Index as a gauge for motivation and employability, september 2006.

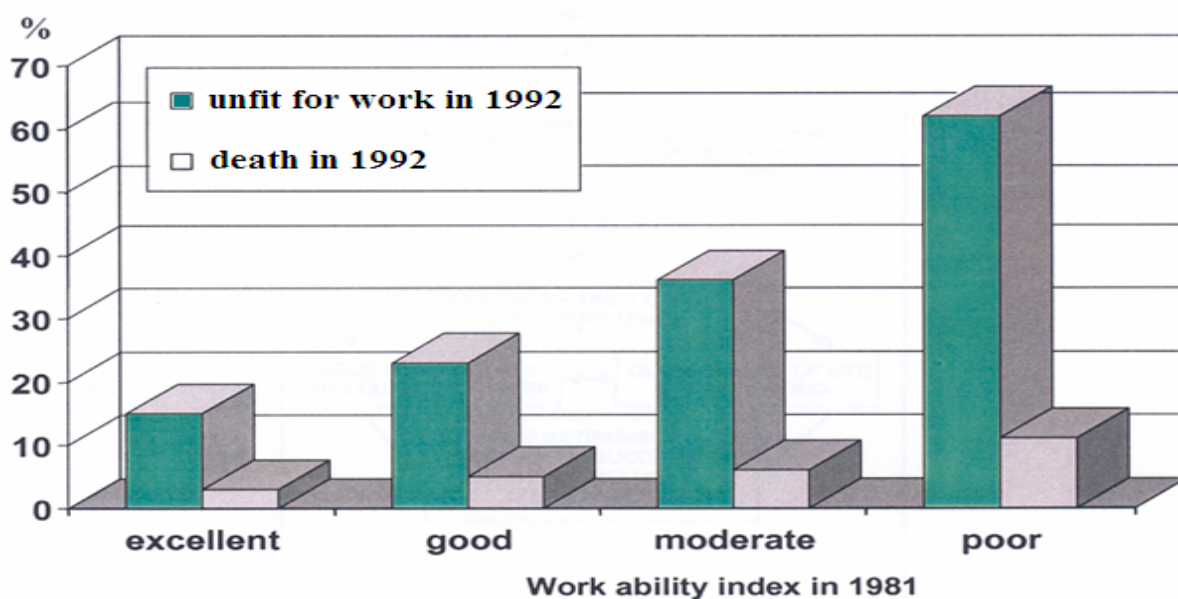
³⁴ Finnish Institute of Occupational Health: Age management and return on investment in older workers. Presentation at the 2nd Silver Economy Conference, november 2006.

Graf 3.2
WAI podľa vekových skupín

Iná štúdia profesora Ilmarinena odhalila úzku súvislosť medzi nízkym WAI a rizikom, že takýto zamestnanec bude o 10 rokov na invalidnom dôchodku. Nasledujúca schéma znázorňuje prediktívnu hodnotu WAI v priebehu 10 rokov. Zo zamestnancov, ktorí boli na základe svojich výsledkov v roku 1981 zaradení do najnižšej kategórie („poor“), bolo v roku 1992 60 % nezamestnaných, oproti iba 10 % nezamestnaným, pochádzajúcich z kategórie „excellent“. Rovnako sa preukázalo, že priame náklady na absencie a pracovnú neschopnosť sa znižujú ak majú zamestnanci vysoký WAI. Vo fínskom sociálnom systéme sú tieto náklady 10-násobne nižšie než u zamestnancov s nízkym WAI.³⁵

Graf 3.3
Prediktívne hodnoty WAI

³⁵ The online, Dutch-language Workability Index as a gauge for motivation and employability, september 2006.

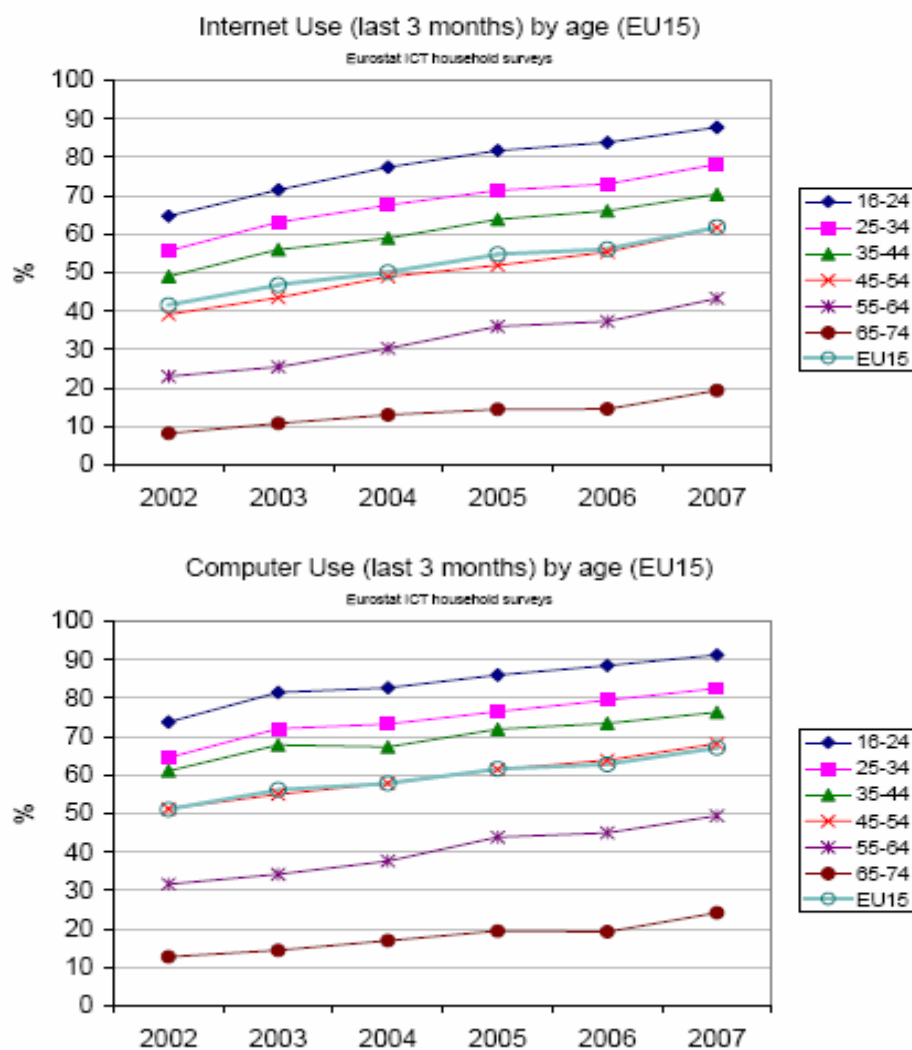
PRÍLOHA 4: SENIORWATCH

Nasledujúce grafy znázorňujú používanie internetu, počítača a mobilného telefónu u jednotlivých vekových skupín, podľa prieskumu SeniorWatch 2 uskutočnený v apríli 2007.

Graf 4.1 a 4.2

Vývoj používania internetu, počítača a mobilného aparátu podľa vekových skupín

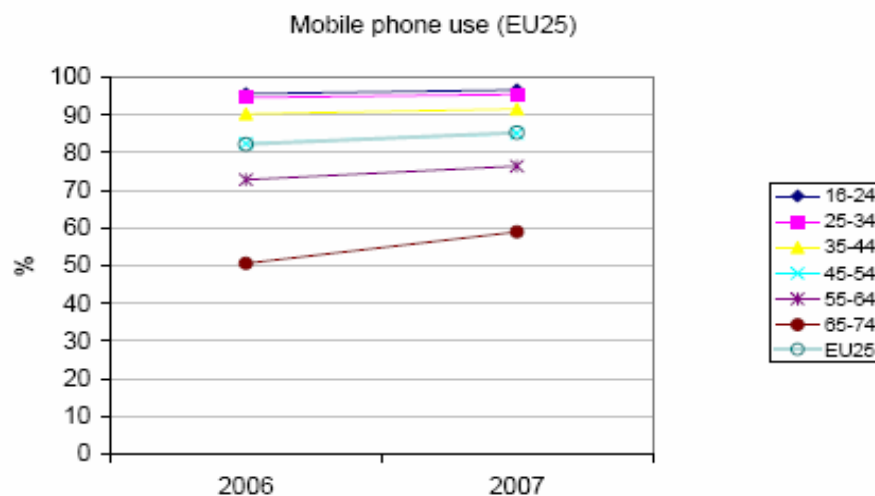
Age related trends in Internet, computer and mobile phone usage (2007)

V prípade používania mobilného telefónu boli dáta z Eurostatu dostupné len od roku 2006. Z tohto grafu vyplýva, že všetky vekové skupiny okrem najstaršej, sú sústredené blízko saturačnej úrovne a teda nevykazujú dynamický priebeh. U vyšších vekových skupín bol zaznamenaný nárast o 8 percentuálnych bodov, no stále významne zaostávajú.

Graf 4.3

Trend využívania mobilného aparátu podľa veku

Source: Eurostat data base retrieval (data from ICT household surveys)

Až 57 % ľudí vo veku 50+ má doma prístup k počítaču (v roku 2001 len 36 %) a 47 % má aj prístup k internetu (22 % v 2001). Prieskum však zároveň potvrdil, že dostupnosť počítača doma nemusí nevyhnutne znamenať, že sa táto technológia aj naozaj používa.

Tabuľka 4.1 a 4.2

Prístup k počítaču a jeho používanie vo vekovej skupine nad 50 rokov a viac., podiel majiteľov počítačov

Computer access and usage among the EU 50+ population in the EU15 (2001) and EU5 (2007) by age (row %)

	Age	PC at home	Likely to have a PC at home within next two years	Ever used PC / other Computer	Regular computer user (> one day/week)	Use of computer at (former) work-place
2001 EU15	50-59	56.8	10.8	59.1	46.3	43.3
	60-69	31.6	9.3	38.7	22.0	23.8
	70-79	19.0	5.0	22.0	11.0	10.5
	80+	16.0	2.8	12.1	6.2	2.6
	total	36.1	8.2	39.6	26.6	25.7
2007 EU5	50-59	78.5	6.8	73.5	60.7	50.1
	60-69	53.5	6.1	53.9	36.9	41.8
	70-79	38.7	6.0	31.5	17.4	21.4
	80+	24.3	5.8	19.1	7.1	7.5
	total	56.6	6.3	52.7	38.8	37.1

Source: SeniorWatch 2002a: 52, and SWA 2007 surveys

Percent of population having a PC or laptop computer

	Germany	France	Italy	Poland	UK	EU5
PC	45.8	48.7	49.0	46.7	56.6	49.4
Laptop computer	17.6	20.8	28.0	16.7	25.4	21.7

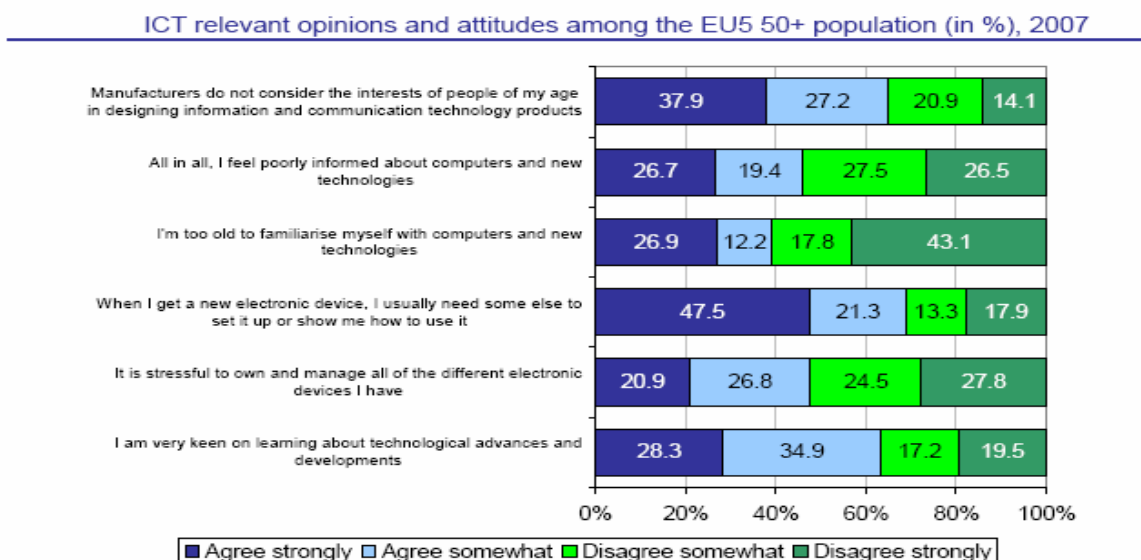
Source: Seniorwatch 2007 surveys

F61: And do you have any of the following at home: ... Base all.

V rámci Seniorwatch 2007 bol uskutočnený prieskum, do akej miery ľudia 50+ súhlasia s istými všeobecnými tvrdeniami o IKT. Všeobecne, výsledky dokázali, že názory sú veľmi rozmanité, od technologických nadšencov po skeptikov, a navzájom sa vyvažujú. Najväčší stupeň súhlasu sa týkal tvrdenia „Keď dostanem nové elektronické zariadenie, väčšinou potrebujem niekoho, aby mi ho nastavil a ukázal mi ako sa používa“, s ktorým súhlasili viac než dve tretiny respondentov, vrátane častých užívateľov. Takmer rovnaká miera súhlasu sa zistila aj pri tvrdení „Som naklonený myšlienke učiť sa o technologickom pokroku a vývoji“. Asi dve tretiny naopak nesúhlasili s vyjadrením „Som príliš starý na to, aby som sa zoznámil s počítačmi a novými technológiami“. Tieto výsledky boli následne podrobené faktorovej analýze, ktorá potvrdila, že veľký význam pre odvetvie IKT má skupina používateľov charakterizovaná nadšením pre IKT, avšak s pocitom, že súčasné nové technológie sú navrhované skôr pre mladšie cieľové skupiny a ich používanie je komplikované. Táto skupina totiž predstavuje potenciálny dopyt, a preto by sa mala na ňu upriamiť pozornosť.

O b r á z o k 4.1

Podiel osôb so skúsenosťami s IKT vo veku 50 rokov a viac

Source: SeniorWatch Surveys2007

Informačné a komunikačné technológie ovplyvňujú všetky oblasti života ako bývanie, starostlivosť, komunikácia a integrácia. Údaje o chronických ochoreniach a potrebe opatrovníctva poukazujú na potenciálny vysoký dopyt, ktorý potvrdil aj prvý SeniorWatch prieskum z roku 2001 aj iné zdroje. Čo sa týka súčasného stavu poskytovaných služieb v oblasti opatrovníctva, v porovnaní s rokom 2001 sa situácia zlepšila. Zatiaľ čo počet ľudí, ktorí potrebujú pomoc aj pri bežných činnostiach, je trochu nižší, celkovo podiel tých, ktorí opatrovníctvo využívajú sa zvýšil z 5,4 na 6,7 %. Údaje však dokazujú, že miera využívania IKT pri starostlivosti o starších ľudí sa od roku 2002 významne nezvýšila, ale viac-menej stagnuje. Je preto potrebné posilniť úsilie smerujúce k zlepšovaniu riešení, ktoré už dnes existujú.³⁶

³⁶ Seniorwatch 2 Assessment of the Senior Market for ICT Progress and Developments. Final study report by European Commission, april 2008.

PRÍLOHA 5: VÝVOJ DOPYTU STRIEBORNEJ EKONOMIKY

T a b u ľ k a 5.1

Údaje o počte obyvateľov, priemernom čistom ekvivalentnom príjme (Eur/obyv.) a ekvivalentnom čistom príjme (Eur) obyvateľov krajín EÚ 15 v rokoch 1995 – 2007 podľa vekových skupín 0-49, 50+ a celkom (total)

	Počet obyvateľov (tis.) ¹			Priemerný ekvivalentný čistý príjem (Eur/obyv.) ²			Ekvivalentný čistý príjem (mil. Eur) ³		
	0-49	50+	total	0-49	50+	total	0-49	50+	total
1995	252 392	119 838	372 230	11 934	12 242	12 033	3 012 038	1 467 111	4 479 149
1996	252 586	120 668	373 253	12 239	12 700	12 388	3 091 455	1 532 423	4 623 878
1997	252 081	122 141	374 223	12 663	13 257	12 857	3 192 186	1 619 248	4 811 434
1998	251 227	123 844	375 072	13 270	13 884	13 472	3 333 719	1 719 406	5 053 125
1999	250 415	125 526	375 941	13 651	14 404	13 902	3 418 366	1 808 110	5 226 475
2000	250 003	127 235	377 238	14 426	15 231	14 697	3 606 509	1 937 939	5 544 448
2001	249 812	128 993	378 805	15 401	16 022	15 612	3 847 405	2 066 666	5 914 070
2002	249 930	130 680	380 610						
2003	250 312	132 486	382 798						
2004	250 922	134 180	385 103						
2005	251 382	136 116	387 498	17 703	17 679	17 694	4 450 185	2 406 397	6 856 582
2006	251 595	137 959	389 554	17 747	17 604	17 697	4 465 184	2 428 647	6 893 831
2007 ⁴	251 758	140 021	391 779	19 063	18 99	19 037	4 799 239	2 658 983	7 458 222

¹Podľa Eurostat – Population by sex and age on 1.January of each year.

²Podľa Eurostat – Mean equivalised net income.

³Prepočítané údaje podľa počtu obyvateľov a priemerného čistého ekvivalentného príjmu.

⁴Predbežné údaje podľa Eurostatu (r. 2007).

Údaje o príjmoch sú v jednotkách EUR – Euro (od 1. 1. 1999)/ECU (do 31. 12. 1998).

Údaje o priemernom ekvivalentnom čistom príjme v rokoch 2002, 2003, 2004 vzhľadom na rozdielnú metodiku ich zisťovania v jednotlivých štátoch EÚ 15 Eurostat neuvádza.

Od roku 2005 sa používa nová metodika a týmto rokom sa začína nový časový rad, z ktorého sú zatiaľ k dispozícii prvé tri hodnoty pričom za rok 2007 je k dispozícii iba predbežný odhad Eurostatu, ktorý sa bude ešte ďalej korigovať.

Tabuľka 5.2

Údaje o medziročných tempách rastu počtu obyvateľov, priemerného čistého ekvivalentného príjmu a kvivalentného čistého príjmu obyvateľov krajín EÚ 15 v rokoch 1996 – 2015 podľa vekových skupín 0-49, 50+ a celkom

	Počet obyvateľov (v %)			Priemerný ekvivalentný čistý príjem (v %)			Ekvivalentný čistý Príjem (v %)		
	0-49	50+	total	0-49	50+	total	0-49	50+	total
1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1996	0,08	0,69	0,28	2,56	3,73	2,95	2,64	4,45	3,23
1997	-0,20	1,22	0,26	3,46	4,39	3,79	3,26	5,67	4,06
1998	-0,34	1,39	0,23	4,79	4,73	4,79	4,43	6,19	5,02
1999	-0,32	1,36	0,23	2,87	3,75	3,19	2,54	5,16	3,43
2000	-0,16	1,36	0,35	5,68	5,74	5,72	5,50	7,18	6,08
2001	-0,08	1,38	0,42	6,76	5,19	6,23	6,68	6,64	6,67
2002	0,05	1,31	0,48						
2003	0,15	1,38	0,57						
2004	0,24	1,28	0,60						
2005	0,18	1,44	0,62						
2006	0,08	1,35	0,53	0,25	-0,42	0,01	0,34	0,92	0,54
2007	0,06	1,49	0,57	7,41	7,87	7,57	7,48	9,48	8,19

Tabuľka 5.3

Prognóza počtu obyvateľov podľa Eurostat: EUROPOP2008 – Konvergenčný scenár, EÚ 15

	Počet obyvateľov (tis.)			Počet obyvateľov (v %) Medziročné tempá rastu		
	0-49	50+	total	0-49	50+	total
2008	250 529	141 693	392 222	-	-	-
2009	250 578	143 781	394 359	0,02	1,47	0,54
2010	250 394	145 994	396 388	-0,07	1,54	0,51
2011	250 028	148 274	398 302	-0,15	1,56	0,48
2012	249 521	150 615	400 136	-0,20	1,58	0,46
2013	248 896	152 988	401 884	-0,25	1,58	0,44
2014	248 076	155 472	403 548	-0,33	1,62	0,41
2015	247 080	158 045	405 126	-0,40	1,66	0,39
				-0,20	1,57	0,46

Táto metodológia je založená na predpoklade, že sociálno-ekonomické a kultúrne rozdiely medzi členskými štátmi EU, Nórskom a Švajčiarskom sa vo veľmi dlhom časovom horizonte (napr. budúce storočie) vyrovnajú.

Údaje sú od roku 2008.